

Kouwe Drukte

Jaargang 17 - nummer 49 - december 2013 uitgave van

De Doolster
verzamelkring

Inhoud

Spannend	3
Koninginneschaats van de armen?.....	4
Paar van de dominee?.....	6
Rotterdams schaatsijzer.....	7
Schaatsbibliotheek (23): Jubileumrevues, een zangspel en een blijspel annex revue.....	8
Reactie op W. Gerth	11
Column Jan de Wit - Winters van weleer	13
Hartenschaatsen	14
Majolicabord met figuur op prikslee	15
De mand aan de wallekant	16
Een nieuwe aanwinst	19
De eerste hardrijder uit Holland	21
Terugblik op de najaarsbijeenkomst.....	22
Betaalmiddelen met schaatsers (1).....	24
Elfstedentocht 1940.....	25
Reactie op Elfstedentocht 1940.....	27
De keerzijde van het kruisje	28
Volendamse schaatsen ?.....	30
Reactie	31
De eerste schaatsmarathon ter wereld.....	32
Stempelkaart	36
Advertenties: Te koop aangeboden / Partij schaatsen te koop.....	38
Reactie op Dittmar	39
Collectie Teun Sluis in Historisch Schaatsmuseum in Hoorn.....	40
Posten en Stempels (19)	42
Kerstcryptogram.....	43
Laten we elkaar verrassen - Herhaalde oproep voor de wintercanon.....	44
Boek en zopie.....	45
Colofon	47

Medewerkers

Martin van der Bij, Hedman Bijlsma, Kurt Cerstiaens, Tom Clardij, Ron Couwenhoven, Hans van der Donck, Jan van Eijk, Harry Karssies, Matthy van Klaveren, Theodoor van der Kooi, Marnix Koolhaas, Niko Mulder, Minne Iedes Nieuwhof, Bart van de Peppel, Jos Pronk, Caroline van Staaveren, Alle Sterk, Jan de Wit, Sybolt Woudenberg

ISSN 1572-4476

Spannend

Op het moment dat we dit stukje schrijven weten we zelf ook nog niet hoe *Kouwe Drukte* 49 uit zal pakken in zijn nieuwe jasje.

Een overstap naar een andere drukker is altijd een beetje spannend. Zeker als dat gepaard gaat met een groter formaat (17 x 24 cm) gekoppeld aan de mogelijkheid om illustraties tot aan de rand van de pagina af te beelden. Vooral dat zogenaamde aflopend drukken, biedt ons de kans om foto's groter weer te geven dan tot nu toe gebruikelijk. Als we deze functie goed benutten behoort de pietepetere bladspiegel van *Kouwe Drukte* voorgoed tot het verleden.

De overgang naar het nieuwe formaat leek ons trouwens een goede gelegenheid om ook het lettertype, de kopjes en de voetteksten eens te vernieuwen. Hopelijk valt het bij jullie in de smaak, al zal het voor sommigen best even wennen zijn.

Afscheid

Met deze overstap komt er een einde aan een jarenlange samenwerking met drukkerij De Gans uit Amersfoort. Dat is even slikken, vooral voor Theodoor van der Kooi, die als verantwoordelijke voor de eindopmaak de contacten onderhield. In de jaren bij De Gans heeft *Kouwe Drukte* steeds meer uitstraling en kleur gekregen. We hopen dat die ontwikkeling zich door zal zetten bij Jubels bv uit Amsterdam. Aan

drukker Fons Broersen zal het niet liggen. Hij is zelf een enthousiast schaatser op de Jaap Edenbaan en wil *Kouwe Drukte* om die reden heel graag verzorgen. Zijn aanbieding om ons blad op groter formaat te drukken voor de prijs van A5, konden we uiteraard niet negeren. Wij hopen, net als Fons zelf natuurlijk, op een langdurige en harmonieuze samenwerking.

Omslagillustraties

Ze zijn elkaar flink aan het inpeperen op de **voorzijde**. Eigenlijk puur toeval, want welbeschouwd hoort dit sneeuwbalgevecht helemaal niet thuis in dit nummer. Deze Decembervoorstelling uit een Vlaams getijdenboek gebruiken we op pagina 44 slechts als voorbeeld voor de **canon van de winter**. Daarmee hopen wij op onze beurt de lezer nog eens goed 'in te pepen' dat we voor de komende **jubileumeditie** natuurlijk ook op uw welgemikte bijdrage zitten te wachten.

Dat neemt allemaal niet weg dat het miniatuurtje uit de winter van 1510-1511 een feest voor het oog is. Kijk eens goed naar de natuurlijke houding van de jongen in het rode tuniek. Hij 'hangt' gewoon in zijn worp. Vijftig jaar voor Pieter Bruegel de Oude hadden Vlaamse illuminatoren zo'n uiterst levensechte weergave van het menselijk lichaam al helemaal onder de knie.

Bruegel zelf duikt overigens ook op in deze *Kouwe Drukte*, als interactief kunstenaar in een bijdrage over de vroege verhuur van schaatsen.

Op de **achterzijde** een steendruk uit 1899 die de overgang van oud naar nieuw moet voorstellen. Vader Tijd, in de gedaante van een engel op krulschaatsen, schuift het nieuwe jaar naar voren. Dat wordt hoog tijd ook, want de zandloper op zijn hoofd is al gekanteld.

De begeleidende teksten hebben met hun religieuze inslag een hoog zondagschoolgehalte en verklappen zo de vermoedelijke achtergrond van deze prent, die overigens uit de verzameling van Minne Nieuwhof komt.

Het spartaanse beeld van blote voeten op schaatshoutjes doet enigszins denken aan de Japanse getaschaatsen, waarop Marnix Koolhaas in dit nummer – geheel toevallig trouwens – een marathonetje 'rijdt'.

Er valt nog veel meer te beleven in deze extra dikke kersteditie. Achtenveertig pagina's lang smullen bij de boom. Met een kerstcryptogram toe om je schaatskennis te testen. **Fijne dagen!**

Koninginneschaats van de armen?

Jos Pronk

Welke schaatsverzamelaar gebeurt het niet. De vondst van een paar sterk verroeste schaatsen die vanwege het koninginmontuur toch de aandacht trekken. Dat overkwam Nico Buijze in de kringloopwinkel van Medemblik. Na een paar vuile nagels te hebben opgelopen door het wegkrassen van de roest ontdekte hij de naam Eikenberg, Amsterdam.

Dat had niet direct zijn belangstelling, maar hij wist dat ik dat zeker wel had en zodoende gingen de schaatsen van hand tot hand. Vervolgens voltrok zich het (uiteindelijk nog onvoltooid) proces van ontrafeling van de geheimen.

Hooikisten en haardkachels

Allereerst werd uiteraard de naam aan een nader onderzoek onderworpen. Het onvolprezen boek *Van Glis tot Klapschaats* geeft het geheim niet prijs, zodat net als in vorige *KD* (Magazijnsport, Amsterdam) gedacht moet worden aan een wederverkoper, die om welke reden dan ook zijn (firma)naam vereeuwigd wilde hebben. Dankzij het voorbereidende

werk van onze hoofdredacteur werden via oude krantenartikelen in de Koninklijke Bibliotheek (kranten.kb.nl) de eerste raadselen opgelost.

Diverse advertenties rond 1915 maken gewag van een firma Eikenberg, gevestigd te Amsterdam in de Kalverstraat nr. 44. Deze zaak was voorheen eigendom van de heer Jos. M. Delville, een Joodse koopman. In de bij herhaling geplaatste advertenties in de Telegraaf en het Algemeen Handelsblad nodigt de firma de lezer uit om demonstraties bij te wonen van (spiritus)kooktoestellen. Ook worden haardkachels en attributen voor het 'wekken' van levensmiddelen aangeprezen. Uit het feit dat ook hooikisten worden aanbevolen mag worden afgeleid dat zeer zuinig met brandstof werd omgesprongen. Later presenteert de firma zich als een eigentijdse Blokker, 'een magazijn in huishoudelijke artikelen'.

Schaatsen

Slechts een aantal keren wordt een advertentie over schaatsen aangetroffen, zoals op 24 en 28

januari 1917. De ene laat een afbeelding zien van een Friese schaats die te koop is voor fl. 3,75 en uit de andere advertentie kunnen we opmaken dat Eikenberg voor de Vijftiendorpen-tocht van zondag 28 januari nog adverteerde in de ochtendeditie van het *Algemeen Handelsblad* op de dag zelf en er dus speciaal voor open was! Op de schaatsen in beide advertenties staat overigens het stempel J.NOOITGEDAGT YLST.

Een advertentie op 23 december 1917 – ook weer op een zondag – laat een zwierende schaatsenrijdster zien. Maar geen koninginneschaats dus.

Ander assortiment

Omstreeks 1920 is de firma verhuisd naar Spui 25-27. Dan geen advertenties meer over schaatsen, maar slechts info over aanbiedingen van melkimmers, stalemmers, veevoederfornuizen en stormlantaarns. Het assortiment is duidelijk veranderd, mogelijk vanwege de agrarische ontwikkeling net buiten Amsterdam om de groeiende bevolking van voedsel te voorzien nu de industrialisatie de markt zienderogen veroverd.

De laatste advertentie die werd aangetroffen dateerde van 29 maart 1969 waarin de 'rollade-tang' uitbundig wordt geprezen als het middel om vette handen te voorkomen. Over tafeletiquette gesproken!

Vergelijkend onderzoek

Na dit onderzoek werd de schaats na 'restauratie' nader onderzocht. Op de schenkel kwam ik vooraan bij de neus nog de inscriptie '131' tegen. Daarna heb ik het paar vergeleken met andere koninginneschaatsen. De schaats van Eikenberg is een houten noor waarvan de

schenkel in de neus met een haak is bevestigd. Er ontbreekt een hakleer, maar de ander heeft evenals die van Nooitgedagt een 'W' in het stiksel. Die ontbreekt bij schaatsen van Ruiter. Bij Eikenberg is daarentegen de

hak gevormd als die van Ruiter en niet schuin oplopend als die van Nooitgedagt. Bovendien typeert de koperen hak van Eikenberg zich aan de buitenzijde door twee horizontale strepen (op enkele millimeters van elkaar) over de gehele lengte. Ook zijn de koperen voet- en haksteunen niet gegraveerd met maat- en productienummers. Lag een vergelijk met de merken Ruiter en Nooitgedagt voor de hand, dan blijken er toch aanzienlijke verschillen.

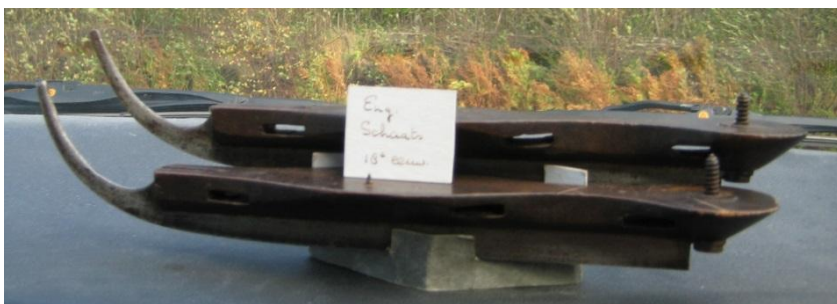
Zijn er leden die schaatsen van Eikenberg of aanvullende info hebben?

Paar van de dominee?

Sybolt Woudenberg

In het vorige nummer voerde Marnix Koolhaas Robert Walker ten tonele. De schaatsende Schotse dominee. 'Wie weet er iets meer over die schaatsen?' was zijn oproep. Sybolt Woudenberg reageerde.

Ik heb zo'n soort schaats – afkomstig van een Groninger herenboer, zonder verdere gegevens. Het betreft een soort voorloper van de *Go Ahead*-schaats. Ik heb verder in Nederland nooit een vergelijkbaar type gezien, dus wellicht is het paar inderdaad uit Groot-Brittannië afkomstig?! Het ijzer is vrij breed, circa 5 mm.

*Foto's Wiebe Blauw 'op het dashboard' van de auto.
Tekst op het kaartje: Eng. Schaats 18° eeuw*

Rotterdams schaatsijzer I

Hans van der Donck

Bij het graven van de spoortunnel in het centrum van Rotterdam (1987-1993) is ter hoogte van de Sint-Laurenskerk een schaatsijzer gevonden door een bevriende detectorfaanaat. Het ijzer bevond zich in de vulling van een oude gracht. Uit dezelfde laag komt een ijshaakje. De schaats en het haakje lagen enkele tientallen meters uit elkaar.

Het schaatsijzer heb ik inmiddels overgedaan aan het Westlands Schaatsmuseum. Het ijshaakje is nog wel in mijn bezit.

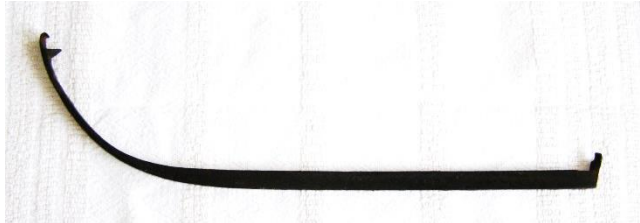
Smidsmerk

In de voorzijde van de hals van het schaatsijzer staat een smidsmerk: IF in een vierkant, 2 cm onder de bovenzijde van de hals. Op de bovenzijde van het ijzer staat VIII. Waarschijnlijk is

dit een productienummer.

De achterzijde van het ijzer is voorzien van een oogje dat is afgebroken. Duidelijk is te zien dat er geen schroefdraad in het oogje aanwezig is, zodat het ijzer waarschijnlijk met een soort spijker heeft vastgezet in het houtje.

De afmetingen van het ijzer zijn:

lengte 33 cm
hoogte ijzer midden 11 mm
hoogte hals ca. 9 cm
breedte ijzer achterzijde 7mm
breedte ijzer midden 8 mm
breedte bovenzijde hals 11 cm
lengte toon 8 mm
doorsnede oog 4 mm.

Ik denk dat deze vondst 17^e-eeuws is, vermoedelijk uit de periode 1625-1650.

Ijshaakje

Op het ijshaakje is geen smidsmerk te herkennen. De afmetingen zijn: lengte 33 cm; doorsnede stokgat 2 cm; lengte punt vanaf haakje ca. 6 cm; afstand onderzijde haakje tot steel 3,7 cm.

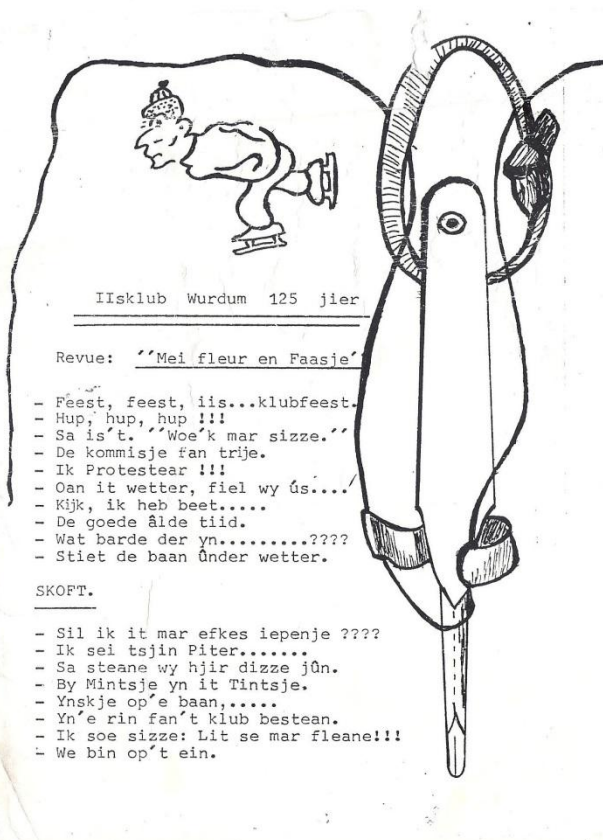

SCHAATSBIBLIOTHEEK

Aflevering 23: Jubileumrevues, een zangspel en een blijspel annex revue

Hedman Bijlsma

Belt een vrouw bij ons aan: "Ik kom even iets brengen, want ik heb uw man onlangs na afloop van een lezing iets beloofd." Moet ik er nog bij vertellen, dat dit gelukkig geen eenmalige gebeurtenis is, maar veel te vaak wordt afgewisseld met het omgekeerde? Nee, laat maar: ik koester de momenten dat mensen hun beloften wél nakomen. Thuisgekomen blader ik in het originele script van de revue 'Mei fleur en faasje', die de ijsclub in het Friese Wirdum ooit opvoerde bij het 125-jarig bestaan. Ik krijg de veertig stencils van de weduwe van de samensteller en regisseur Sietse Postmus. "Ja, ik stond zelf indertijd ook op de planken en ook onze dochter Lammie", zo vertelt mevrouw Postmus in een later telefoongesprek.

Om misverstanden te voorkomen: wat ik nu in handen heb, is geen boekje dat ergens te koop is. Het is een verzameling papieren in een ringbandje met her en der handgeschreven regie-aanwijzingen en ideeën met betrekking tot de kleding. Maar voor deze collectioneur is het onmiskenbaar een unieke aanvulling van de schaatsbibliotheek. Met prachtige sketches over de oprichting van de ijsclub, de selectieprocedure van een bestuurslid en over 'Mintsje yn it Tintsje' (in de koek-en-zopie dus). En niet te vergeten: fraaie liederen over 'Stiet de baan ûnder wetter' (als de ijsbaan onder water staat), over 'Boaden, baanfagers en bûtenwach' (bodes, baanvegers en de buitenstaanders) en de klassieker 'Ynskje en Oark'.

Her en der in de kasten liggen nog enkele jubileumrevues van ijsclubs, die ik in de ruim 50 jaren van mijn verzamelaarsbestaan vergaarde. Ooit bemachtigde ik fotokopieën (u weet wel: van dat slecht leesbare spul dat ook nog op elkaar plakt) van zo'n revue van een club in het midden van het land. De secretaris van die vereniging was destijds stomverbaasd dat iemand interesse had voor zo'n plaatselijke revue.

In druk

Je hebt ook revues die in druk zijn uitgegeven. Al is het dan soms maar in de vorm van een uitgebreider programmablad waarin de liedjes staan afgedrukt. Mooi voorbeeld is de uitgave (15 pagina's) van *Programma en Lieten út "De hûndert fol"*. Dat was een revue in drie bedrijven bij het eeuwfeest van de IJclub 'Irnsum' in 1963. Geschreven door voorzitter T.H. van der Zee en op muziek gezet door secretaris G.H. van der Goot. Die revue werd vijf avonden voor een volle zaal opgevoerd, zo lezen we in het latere jubileumboek.

Leentjebuor speelden ze ook wel eens in het wereldje van de ijsclubs. In die door Sietse Postmus samengestelde revue van de drie jaar jongere ijsclub in Wirdum treffen we naast zijn eigen – nauwelijks afwijkende – versie een los velletje aan van het lied 'Stiet de baan ûnder

Programma en Lieten

út

"DE HÛNDERT FOL"

revue yn 3 bidriuwen

o

Ienakters, petearen en forbinende
teksten fan:

G.H.v.d.Goot en T.H.v.d.Zee

Lieten fan:

T.H.v.d.Zee

Musyk fan:

G.H.v.d.Goot

wetter', dat eerder in Jirnsum ten tonele werd gebracht. Maar Postmus was wel zo eerlijk op zijn script te zetten: 'Verzameld, bewerkt en geschreven door ...' Het boekje uit Jirnsum kreeg ik overigens in de jaren zeventig van een oud-journalist die me bekende dat hij in 1963 in café De Bruin maar wat had genoten van de opvoering van "De hûndert fol".

In de meeste gevallen was zo'n revue echter geen langer leven beschoren dan een of meer voorstellingen ter gelegenheid van een jubileum. We moeten het (te) vaak doen met vermeldingen in de kranten van weleer. Bij het gouden jubileum in 1929 van de IJscub 'Tjallinga' in Huizum schreef bijvoorbeeld ene J. Troelstra een revue waarin een heuse Indische Prins opdook: de Soesoenoehan van Djocjakarta. Met zijn lijfarts belandde hij tijdens een reis door Nederland bij een ijsfeest van 'Tjallinga' en daar aanschouwde de Prins wonderbaarlijke dingen. Een hardrijderij om spek-en-brood bijvoorbeeld; een gezelschap baanvegers dat het baanvegerslied zingt; een ijswals; enzovoorts. Helemaal

hilarisch wordt het als de prins ook nog wil leren schaatsen: natuurlijk achter een stoeltje! Exact 25 jaar later vierde datzelfde 'Tjallinga' het jubileum weer met een revue, waarvan de tekst wél bewaard is gebleven. De in Friesland bekende toneelschrijver Yme Schuitmaker schreef toen een revue in vier schetsen met een titel die schrijver dezes – zonder dat hij zich dat toen bewust was – ook gaf aan een boek over twee eeuwen Friese schaatssport. Dat 'jubileumstik' *Yn streken!*, aangeboden aan bestuur en leden van 'Tjallinga' (25 pagina's), is wel degelijk te vinden in de bibliotheekcatalogus van Tresoar in Leeuwarden. Helaas ben ik die uitgave buiten de muren van de vroegere provinciale bibliotheek nooit tegengekomen.

Zangspel

Nu we toch in Friese sferen zijn beland, laat ik de lezer ook kennismaken met Roaitske. Die meisjesnaam komt volgens de Voornamenbank van het Meertens Instituut niet (of nauwelijks) meer voor. Maar in de oorlogsjaren sprak menigeen in Friesland over Roaitske. Het was de titel van 'een oorspronkelijk Friesch Zangspel'

1 Stiet de baen ûnder wetter, it kuik ti-ge leech.
2 Hâld de iis -klub riden, dan is elts op't iis.

1 Komt de iis-klub yn ak-sje, hâld ri - den sa dreech
2 De lyt-sen de gree-ten, fochten hjir om 'e priis

1 De peal-len, de touw-en, de baen yn 'e pronk
2 De fâl-den, de jong-en; de feint en de faem

1 As de flag-gen waej-e fynt elk dêr syn hank
2 Op i - ze -ren ujuk-ken fleagen sy oer de baen.

iis - klub Jirn-sum, d'âld-ste fan't doarp

Hun-derd-en-fiif-en-tweintig jier dyn plak

1 Mei it dy yn de ta-komst noch ti-ge goed gean
2 noch ti-ge goed gean.

PROGRAMMA

Roaitske

Sjongspil yn twa akten
(Humoresque op in motyf fen Gysbert Japiks)

Tekst fen J. P. WIERSMA

Muzyk fen J. SLOFSTRA

Muzikaal lieder : GEORGE STAM
Regisseur : J. P. WIERSMA

*

Persoanen :

ROAITSKE
FINTSJE
EELTSJE } Tiele
HINKE } âlden
TIENTE
SICKENGA } Eable
FROU SICKENGA } âlden
EABLE, studint
YNSKJE, domensdochter
HOKSTRA, fjildwachter
Reedridersfolk, hirdriders, boeren, boerinnen, Roaitske
spylflammen, Tiele spylfeinten, Ynskje spylflammen, feinten,
en lammen

Solisten :

Jiffer JOUCK CUPERUS, Ljouwerl.
Jiffer DORA v. d. STEEG, Ljouwerl.
De Hear KEES DEENIK, Ljouwerl.
Jiffer MIEN PETERS, Utert (Huzum).
De Hear KOOP DE JONG, Ljouwerl.
De Hear ROM KALMA, Ljouwerl.
Mefrou A. DIJKSTRA-ANTONIDES, Kollum.
De Hear GERRIT VISSER, Ljouwerl.
Jiffer LUCI WARINGA, Ljouwerl.
De Hear J. P. WIERSMA, Ljouwerl.

De Sjongkoaren fen
Wergea en Lekkum.

*

Ynstremlinge meiwerking : GRINZER ORKEST-FORIEING.

*

Toanielbou : ARJEN WITTEVEEN (architekt)
DICK OSINGA (kinstkilder)

Kapwark : W. KINDERMANS

N.B. Men wirdt forsocht mei de earste orkestklanken fen de ouverture
de stilte yn acht to nimmen.

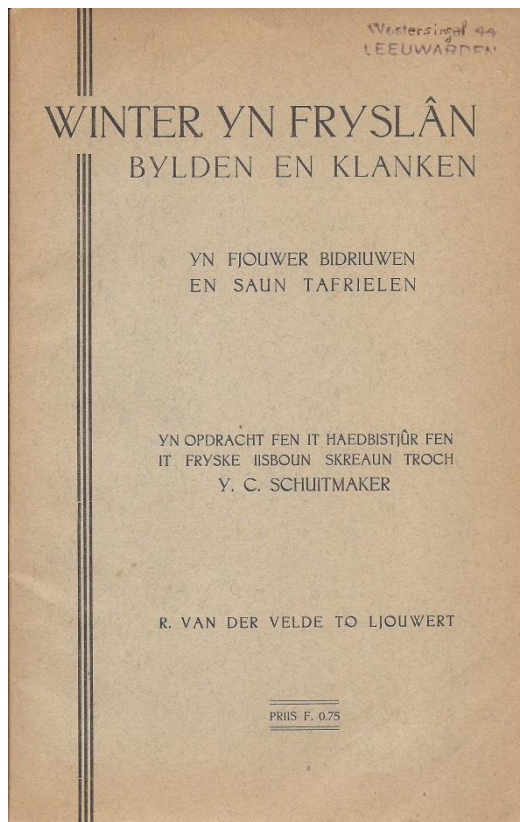
dat in opdracht van de muziekcommissie van de Fryske Akademy was geschreven. Met heel ideële bedoelingen, die we op deze plaats verder maar buiten beschouwing laten. *Roaitske* van tekstschrijver J.P. Wiersma en componist J. Slofstra werd vanaf de première op 27 december 1941 zeer vaak uitgevoerd. Ik vond op een boekenmarkt bijvoorbeeld een programma-papiertje van de 25e opvoering op 1 januari 1944 in Leeuwarden.

Deze 'humoresque' speelde zich geheel af op het ijs tegen het decor van een winterlandschap met een koek-en-zopie aan de rand van een bevroren meer. Een uitvoering van het zangspel heb ik als oorlogskind nooit mogen aanschouwen, maar ooit vond ik wel het boekje (23 pagina's) met de tekst van de zangnummers. Mensen die 's lands tweede taal beheersen, herkennen onmiddellijk in liederen als de *Romance en de Sang fen it reedridersfolk* de ijs- en schaats-

beleving zoals die de eeuwen door al heel vaak in deze provincie is vastgelegd.

Winter yn Fryslân

In diezelfde oorlogsjaren trok een toneelstuk - of eigenlijk moet je zeggen: een blijspel annex revue - ook volle zalen. In mijn boek *'Het schaatsrijdersland bij uitnemendheid'* over 125 jaar Friesche Ijsbond wijdde ik niet zonder reden een speciaal hoofdstuk aan *Winter yn Fryslân*. Want het was diezelfde Friesche Ijsbond die in 1941 opdracht gaf aan de hiervoor al ter sprake gekomen schrijver Y.C. Schuitmaker om een 'ouderwets blijspel' te maken met als direct doel het - zoals ik dat al eens heb geformuleerd - opkrikken van de naamsbekendheid van die bond. Schuitmaker blikte in zijn schepping terug naar diverse schaatsgebeurtenissen in de negentiende eeuw, zoals een grote vrouwenrijderij in 1809 in Leeuwarden; de gezelligheid in een ijsherberg; een bekend incident waarbij een menigte een stoomboot die het ijs kapot voer

met stenen bekogelde en natuurlijk ook naar de Elfstedentocht. In zijn *Bylden en klanken* (de ondertitel) eindigde Schuitmaker met een doorblikje naar een tijd waarin het nageslacht alleen maar over veilige ijswegen reed. Kortom: naar een tijdperk waarin de Friesche Ijsbond de scepter zwaaide. Al heel lang geleden sprak ik bij een jubileum van een ijsclub enkele mensen die in 1942 in hetzelfde café waar Schuitmaker één van de vier bedrijven van zijn toneelstuk situeerde een uitvoering bijwoonden. “*Je wilt niet geloven hoezeer wij toen – ook gezien de tijdsomstandigheden – genoten van zo’n avond en van zo’n geweldig stuk.*”

De tekstuitgave van *Winter yn Fryslân* (78 pag.; uitgegeven in 1941 bij R. van der Velde in Leeuwarden) staat al veertig jaar in mijn boekenkast. Destijds gekregen van iemand, die present was bij de eerste uitvoering in december 1941 in Wolvega. Omdat het boekje enigszins veromfaaid was, raadpleegde ik eind 2010 –

IJSWEGENCENTRALE
FRANEKER—FRANEKERADEEL.

Opvoering Donderdag 11 Februari e.k.,
's avonds 6 uur, in De Koornbeurs, van de
ijsrevue

„Winter yn Fryslân,”

propagandastuk voor goede ijsbanen,
opgedragen door den Frieschen Ijsbond,
geschreven door IJ. C. Schuitmaker.
60 medewerkers. Overal groot succes.

Entrée leden centrale f0.75; niet-leden f1,—.

Voorverkoop van kaarten en plaatsbespreking bij H. MEIJER, Noord 27, Franeker en bij de rayonbestuurders in de dorpen van Franekeradeel.

Zoo noodig zal een tweede opvoering plaats hebben op Zaterdag 13 Februari e.k.

Voorziet U tijdig van kaarten.

toen ik dat hoofdstuk in het jubileumboek schreef – enkele sites of *Winter yn Fryslân* nog te koop was. Tot mijn niet geringe verbazing achterhaalde ik bij een boekhandeltje in het Brabantse (!) land een gaaf exemplaar. Nota bene in de zomer van 1943 gesigneerd door de auteur Y.C. Schuitmaker: ‘*voor de Dames uit Limburg*’.

Reactie op W. Gerth | Jan van Eijk

Ongeveer tien jaar geleden kreeg ik een paar (Duitse?) kruischaatsen van oudbuurtgenoten die verhuisd zijn naar een klein plaatsje vlak bij de Duitse grens. “Gevonden op de zolder” zeiden ze.

De schaatsen waren behoorlijk roestig en zo te

zien niet gemerkt. Bij het schoonschuren kwam er toch een naam tevoorschijn, W. Gerth. Ik had

geen idee wie dat was en er ook nog nooit van gehoord. Ik was toen dus even ver als Simon Verschuieren met zijn vraag in *Kouwe Drukke* 48.

Solide agenten

Toen ik ongeveer een jaar geleden iets aan het zoeken was over H.J. Gorter uit Zwolle en het boekje van Frits Locher, uitgegeven op de Poolsterdag op 2 oktober 2004, erbij pakte, zag ik op pagina 4 een advertentie uit 1894 waarin Gorter solide agenten vraagt. Daar staan er een aantal genoemd, waarbij onderaan voor Utrecht ene W. Gerth. Gerth is dus een verkoper van schaatsen. In de advertentie staat: W. Gerth, wed. H. Goettsch Viestraat. Hierover heb ik bij het

STERK. De eerste Nederlandsche fabriek **LICHT.**
 VAN
Machinaal gemaakte Noorsche Schaatsen
 van H. J. GORTER te Zwolle,

levert NOORSCHSCHAATSSEN even goed, even licht, even fraai en bovendien veel goedkooper, dan degene die uit Noorwegen worden ingevoerd.

Men leze de recenties in alle Sportbladen van 3 en 10 Nov. j-l. en ga bij de agenten de schaatsen zien.

In alle voorname plaatsen van ons land verkrijgbaar.

Waar niet vertegenwoordigd, worden SOLIDE AGENTEN gevraagd:

Voor	Overijssel	bij	O. DE LEEUW, firma H. J. J. BOLTE, Diezerstraat, Zwolle.
»	Amsterdam	»	N. J. KAMPERS, N. Z. Voorburgwal.
			W. L. VAN LEEUWEN, N. Z. Voorburgwal.
			G. C. LELSZ, Kerkstraat 221.
	» Arnhem	»	J. PIETERSE & Co., Turfstraat 21.
	» 's Gravenhage	»	KAISER, Assendelftstraat 30.
			G. P. KIEVENAAR, Passage, hoek Spui.
	» Leiden	»	GEBR. STRAATSBURG, Boommarkt.
			A. T. H. v. D. STOK, Vrouwensteeg 12.
	» Utrecht	»	W. GERTH, Wed. H. GOETTSCH, Viestraat.

Utrechts Archief wat informatie proberen te krijgen. De naam W. Gerth komt in het bevolkingsregister van 1894 niet voor. Ook een paar jaar ervoor en erna niet. Hij stond dus niet ingeschreven. Goettsch wel, dat was een bekende naam in de Lange Viestraat. De Viestraat, zoals in de advertentie genoemd, bestond niet. Het was Lange of Korte Viestraat.

De familie Goettsch had de panden op de Lange Viestraat nr.3, 5, 8 en 9 in bezit.

Op nr. 9 was een handel in rijwielen. Op nr. 8 was waarschijnlijk een opslagruimte. Op nr. 5 was een slotenmaker gevestigd. Op nr. 3 woonde J.J. Goettsch, geboren in Utrecht in 1860. Wanneer hij is overleden is onbekend. Zijn beroep was smid.

Gerth en Goettsch verkopen Gorter

Bij wie van de familie Goettsch W. Gerth woonde of in dienst was is niet te achterhalen. Ik denk niet bij J.J. Goettsch de smid, want in een advertentie van Gorter een jaar later staan beiden apart genoemd als verkoper van Gorterschaatsen, zo valt te lezen in hetzelfde boekje over Gorter op pagina 28. Dieper onderzoek zou misschien nog wat meer opleveren.

[Advertentie Gorter in Nederlandsche Sport \(detail\)](#)
 17 november 1894

In 1910 komt Willem Gerth nog voor als agent van Steenkolen in diverse soorten, van Scheepvaart en Steenkolen Mij. Rotterdam, en woonde toen op Trans 11, vlakbij de Lange Viestraat.

Dat de schaatsen met W. Gerth erin geslagen bij Gorter vandaan komen geloof ik niet, die van mij tenminste niet. Misschien zijn er nog meer schaatsen onder de verzamelaars met W. Gerth of misschien J.J. Goettsch. Als dat zo is, zou ik het graag van jullie horen.

Column Jan de Wit

Winters van weleer

Er zitten vlekken op de zon. Schrik, is het einde der tijden weer eens nabij? Maar alleen krantenkoppen lezen is gevaarlijk. Die vlekken kondigen voor ons winterliefhebbers juist mooie tijden aan. Ze gaan weliswaar geen nieuwe ijstijd veroorzaken, maar de winters van weleer zouden wel eens kunnen terugkeren! Stel je voor: ijszekerheid, iedere winter opnieuw en regelmatig een Elfstedentocht. Hoezo klimaatverandering?

En juist nu roept de redactie ons op 'hoogtepunten met betrekking tot de winterse geschiedenis aan te leveren'. Daarmee moet in *Kouwe Drukke nummer 50* een canon van de winterse geschiedenis worden samengesteld. Een canon ..., toch even Van Dale raadplegen: *het geheel van de zaken, werken, personen enz. die in een vakgebied algemeen als belangrijk worden erkend, zodat iedereen ze eigenlijk zou moeten kennen*. Zaken, werken, personen, enz. Hmm, misschien biedt dat enzovoorts mogelijkheden. Ik ben namelijk altijd nieuwsgierig naar *belevenissen* uit die winters van weleer.

Ik denk zelf aan, als ik me niet vergis, de winter van 1956. Ik was in ieder geval een jaar of tien. We hadden in de jaren daarvoor niet veel betrouwbaar ijs gehad, maar die winter was het raak. De uiterwaarden van de Rijn stonden blank toen het begon te vriezen. Dat betekent meestal dat het peil van de rivier snel zakt. In de lage delen van de uiterwaarden blijft genoeg water staan om te kunnen schaatsen. We haalden dus bij opa een paar Friese schaatsen op en we probeerden te ontkomen aan de wollen borstrok en de pyjamabroek onder de plusfour, die we drollenvanger noemden als een vriendje hem aan had. Moeders oog was echter alziend en we ontkwamen niet aan dat prikkende wollen ondergoed.

Met een klein clubje klommen we over de dijk en

bonden de schaatsen onder. Daarna was het een kwartier stil en bood het ijs een schouwspel van potsierlijk met hun armen zwaaiende en vallende jongens. Toen we weer wat gevoel met het ijs kregen, kwam ook het geluid terug. "Wie gaat er mee?" De grootste branie ging voorop. De rest volgde. De een aarzelend met korte houterige slagen en zwaaiende armen, de ander als een langebaanschaatser in spe met de handen op de rug.

Mijn gevoel met het ijs liet nog heel wat te wensen over en ik vond het op een bepaald moment wel genoeg. Remmen door honderdtachtig graden te draaien beheerste ik net. Voordat ik goed en wel stil stond om even uit te blazen, ging ik, met veel gekraak, rechtstandig door het ijs. Rechtdoor schaatsen met een zekere snelheid was geen probleem; stilstaan vraagt echter meer ijsdikte en die was er nog niet. Gelukkig stonden mijn schaatsen al op het gras toen het ijs nog net niet tot mijn middel reikte. Hoe het precies ging weet ik niet meer, maar in een mum van tijd stond ik weer op het ijs en was ik op weg naar de dijk. Hardlopend, want dat was de raad van mijn opa, kwam ik thuis aan. Op de keukenmat lag al vlug een hoop natte kleren en na een warme douche zat ik met een kop hete chocolademelk mijn verhaal in geuren en kleuren te vertellen.

Ik raakte zelfs zo overtuigd van mijn eigen schaatsvaardigheid dat ik jaren later, toen er weer eens ijs lag, ontgoocheld moest vaststellen dat het menselijk brein weinig objectief is. Pas toen mijn eigen kinderen hun eerste wankele schreden op het ijs zetten, bond ik weer een paar schaatsen onder.

Deze herinnering is geen zaak, geen werk, geen persoon, niemand hoeft hem te kennen. Het is ook geen hoogtepunt uit de winterse geschiedenis. Het is dus geen onderwerp voor de canon, maar wel bepalend voor mijn persoonlijke beleving van ijswinters.

Volgens mij zijn er heel veel van deze verhalen. Houden we ze voor ons? Of ...

Hartenschaatsen | Alle Sterk

Ik heb onlangs een paar hartenschaatsen gekocht. Deze voldoen aan alle kenmerken die beschreven staan: hartje op uiteinde van de schenkel, hart in het voetblad en evenwijdige kerflijnen aan de onderzijde van het voetblad.

De schaats wordt steeds in boeken beschreven als een Noord-Hollandse schaats. Echter de door mij gekochte schaatsen hebben naar mijn mening eerder iets weg van een Groninger of Overijsselse schaats, vanwege de hoge toon, die schuin naar voren steekt.

De kleur van het hout is groen. Ik weet niet of dat iets over de herkomst zegt ... Behalve dat het ijzer wat is ingevreten door roest, is de schaats inclusief leerwerk helemaal intact en in goede staat.

De schaatsen heb ik in Overijssel gekocht en volgens de verkopers (aan het dialect te horen afkomstig uit Overijssel) zijn de schaatsen altijd in de familie geweest. Verder konden ze mij niet meer achtergrondinformatie verschaffen.

Er staat geen merkteken in de schenkel.

Kortom er zijn wat vraagtekens rondom deze schaatsen.

Reacties graag naar asterk@cs.com.

Majolicabord met figuur op prikslee

Minne Iedes Nieuwhof

In de vorige *Kouwe Drukke* stonden twee majolicaborden met een schaatsende figuur achter een slee afgebeeld. Na enig bescheiden zoekwerk in musea lukte het mij niet om andere vroege majolicaborden met winterscènes op te sporen.

Dan verschijnt in september 2013 het 41e nummer van *Tegel*, het orgaan van de Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum. Daarin staat een interview met oud-notaris Aart Jungerius uit Rotterdam, die niet alleen tegels, maar ook majolicaborden verzamelt. Bij de tekst van dat interview staat zowaar een prachtig vroeg majolicabord met een figuur op een prikslee. Wat het zo interessant maakt is dat daarnaast een 17^e eeuwse tegel met exact dezelfde voorstelling is afgebeeld. Dat is natuurlijk voer voor een korte bijdrage in *Kouwe Drukke*.

Collectie A. Jungerius. Foto: B.W. van de Peppel

Tegel met schaatser nog spoorloos

Zouden er toch nog meer van zulke borden opduiken? En komen er ook tegels voor met dezelfde voorstelling als we aantreffen op de borden die in de vorige *Kouwe Drukke* zijn afgedrukt? Dat moet toch haast wel. We hebben gezocht in de uitgebreide tegeladministratie van het Nederlands Tegelmuseum, waarin ook de collecties van enkele andere musea en verzamelaars een plaats hebben gevonden. We vonden wel tegels met schaatser achter een slede, maar geen enkele tegel met een schaatser, die helemaal gelijk was aan die op onze majolicaborden. We geven de moed dus op!

Maar natuurlijk laten we hier wel het majolicabord en de tegel uit de collectie Jungerius zien. Wie weet wat ons nog te wachten staat.

Collectie A. Jungerius. Foto: B.W. van de Peppel

De mand aan de wallekant

Niko Mulder

Was Pieter Bruegel nou zo gemakzuchtig, of reden ze in 1558 bij de Sint-Jorispoort in Antwerpen echt allemaal op hetzelfde model puntschaats?

Aan Bruegel hoeven we niet te twifelen. Als je met zoveel zorg elk individu een eigen, authentieke gelaatsuitdrukking geeft, ga je met een volgende penne-streek niet opeens nonchalant met de vorm van de schaatsen om. Dat het aantal riemgaten per schaats soms verschilt, zegt wat dat betreft al genoeg.

Voor gracht of vaart?

Deze puntschaats – zo te zien met flink veel ronding in het ijzer, en dus heel wendbaar – was natuurlijk uitermate geschikt voor druk bereden stadsgrachten. Toch schildert Bruegel in de *Volkstelling te Bethlehem*, door hem gesitueerd op het Vlaamse platteland, nagenoeg hetzelfde,

inmiddels ouderwetse model. De puntschaats stamde al uit de 15^e eeuw. Elders werden de schaatsen steeds langer en recentelijk (?) waren er ook kruischaatsen verkrijgbaar. De eenvoudigheid van de schaatsen bij de Sint-Jorispoort is dan ook niet eenvoudig te duiden.

Was dit een typisch Antwerps model? Of moeten we – in ieder geval deels - de verklaring zoeken in de lege mand aan de arm van de gillende vrouw onder de boom?

Huurschaatsen

Vanaf 1558 treffen we op tekeningen namelijk regelmatig een mand met – naar ik aanneem - huurschaatsen aan. Een jaar na Bruegels Antwerpse prent bijvoorbeeld op het *Ijsfeest te Mechelen* van Peeter van der Borch.

Weer enkele jaren later bij het *Spel van de apen* van dezelfde kunstenaar. Op deze prent zijn ook voor het eerst krulschaatsen zichtbaar.

In 1570 tekende de Mechelaar Hans Bol schaatsen in een mand, hier op een gravure van Pieter v.d. Heyden.

Vóór 1585 herhaalt Hans Bol dit thema nog eens. Henrick van Schoel maakte er naderhand een gravure van. (Rijksmuseum RP-P-1900-A-21965). Bovenaan de volgende pagina een detail van een ingekleurde versie van deze prent. Het is opvallend dat het ook hier weer, net als op alle andere voorbeelden, een vrouw is die de schaatsen beheert. Maar of ze een kleine zelfstandige is, of wat bijklust in opdracht van haar man, een smid, timmerman of handelaar blijft volslagen onduidelijk.

Dezelfde maker?

Gebruiksgoederen werden wel vaker gehuurd, zelfs in de allerhoogste kringen. In de hofrekeningen van graaf Albrecht over december 1395 lezen we *'als mijn here ende mijn vrouwe op te ijse te Delfwairt gaen wouden, betailt van colven, van ballen, van sleden te huur ...'*

Verhuur kan mogelijk verklaren dat de schaatsen bij de Sint-Jorispoort en op andere prenten zoveel op elkaar lijken. Ogenschiijnlijk zouden ze allemaal van dezelfde maker kunnen zijn. Al is het van de andere kant moeilijk denkbaar, dat juist in Antwerpen - vóór 1600 verreweg de rijkste stad in heel noordwest Europa - kennelijk geen mens zelf een paar schaatsen bezat. Alsof ze zondagsrijders waren, die alleen voor de gelegenheid eens onderbonden.

In 1614 was in een dorp in de buurt van Antwerpen de mand vervangen door een tafel, zoals we kunnen zien op een detail van een prent van Hendrick Hondius naar een ontwerp van de Antwerpenaar Jan Wildens. (Rijksmuseum RP-P-OB-55.311). De schaatsen hebben geen linten. Dus misschien betreft het hier wel een verkoper, of wie weet, de schaatsenmaker zelf.

Op eigen houtje?

De mand aan de wallekant komt alleen voor op prenten uit zuidelijk Brabant en Mechelen in de periode 1558-1585. Uit de noordelijke Nederlanden kennen we te weinig schaatstaferelen uit die tijd om er zwaarwegende conclusies aan te verbinden. Al is het wel opmerkelijk dat Hans Bol, die in 1584 voor de Spanjaarden naar het

noorden vluchtte, daar de verhuur van schaatsen nooit heeft weergegeven. Deed men het in Holland liever op eigen houtje?

Avercamp schilderde voor zover bekend dit thema slechts één keer. Voor de stadswallen van Kampen hangen er huurschaatsen aan een duwslee, die tevens dienst doet als garderobe. Er kwam geen mand aan te pas.

Of iets van vergelijkbare strekking, want het denkbeeldige tekstballonnetje mag je hier zelf invullen. Zo maakte de briljante Bruegel er, net als een jaar later met zijn *Spreekwoorden*, op speelse wijze interactieve kunst van!

Bronvermelding:

- Pieter Bruegel de Oude, Meestertekenaar – Sellink – 2001;
- Winters van Weleer – Van Suchtelen e.a. – 2001;
- Hendrick Avercamp – De meester van het ijsgezicht – Roelofs e.a. – 2009;
- Collectie.boijmans.nl;
- Christies.com;
- Rijksmuseum.nl

Klein drama

Nog even terug naar Bruegel. Ik verdenk de meester ervan dat hij met de schaatsenverhuurster een klein drama in zijn pentekening heeft verpakt. De vrouw ziet langs de flauwe ronding van de brug aan de overkant iemand op háár huurschaatsen door het ijs zakken en gilt schril en zelfzuchtig *“Mijne schofferdijne! Mijne schofferdijne!”*.

Een nieuwe aanwinst | Harry Karssies

Onlangs kwam ik een paar schaatsen tegen dat mijn aandacht trok. Alles wat ik zag wees op schaatsen uit de eerste helft 19^e eeuw. De grote schaatsbouten met een kopdiameter van 26 mm, het aangebrachte messingbeslag

op de hak en het hartje op het midden van de voetstapel. Ook de halsversiering is fraai aangebracht. Toch rijst er enige twijfel over of alles wel klopt. De krul zou van mij langer en wat ronder mogen zijn. Is er mee geknoeid, gaat het hier om een paar afgezaagde krullen? Dan is

het wel vreemd dat ze op die plek zijn afgezaagd. Vaak werden ze ingekort tot op enkele centimeters van de voorkant van de voetstapel. In dit geval verwijst de lange overblijvende hals toch nog naar de krulschaats en dat wilde men juist niet. Het inkorten van de krul gebeurde ook omdat men bang was in te haken bij een andere schaatser en zodoende een smak op het ijs te voorkomen.

Lange krulschaats?

In *Van glis tot klapschaats* verwijst Wiebe Blauw naar een overgangsmoedel waar men in die tijd mogelijk naar op zoek was. Op pagina 62 wordt gesproken over een 'lange krulschaats'. In de omschrijving van Wiebe: *'De schaats heeft een lange krul in horizontale richting. Soms is die net zo lang als de voetstapel. De indruk bestaat dat men wel andere dan krulschaatsen had willen uitvinden, maar niet op een ander idee kon komen dan de krullen van de krulschaats nog langer te maken.'*

Overeenkomsten met mijn schaatsen en die van de afbeelding op pagina 62 zijn dat het koper-

beslag vrijwel identiek is en de drie riemgaten in de voetstapel.

Geen eenduidig oordeel

Op de laatste najaarsbijeenkomst in Utrecht had ik deze schaatsen bij me. Verschillende mensen hebben er naar gekeken. Tot een eenduidige omschrijving kwam het echter niet. De één meende dat de krul er zeker aan gezeten had, maar de ander vond dit weer niet. Over de leeftijd was een ieder het wel eens: schaatsen uit de eerste helft van de 19e eeuw.

Herkomst onbekend

Ook op mijn vraag waar deze schaatsen gemaakt konden zijn werd weer verschillend geantwoord. De halsversiering verwijst naar de

Brennermoor en de grote hakschroef verwijst naar Groninger schaatsen, dus misschien uit het noorden van Nederland? Het mooie koperwerk, de (afgezaagde) krul en de drie riemgaten daarentegen hebben weer meer een Zuid-Hollandse uitstraling. Kortom, meer vragen dan antwoorden.

Vraag

Mijn vraag is of er medeverzamelaars zijn die een vergelijkbaar paar schaatsen hebben. Als er iemand is die iets kan zeggen over deze schaatsen dan hoor ik het graag.

De eerste hardrijder uit Holland

Ron Couwenhoven

Op de startlijst van de hardrijderij van 6 januari 1823 die op de Trekvaart in Workum werd gehouden, stond onder nummer 35 ene H. van de Weetering uit Workum. Hij was 18 jaar oud. Van hem konden aanvankelijk geen gegevens worden gevonden bij het onderzoek voor het net verschenen boek *Hardrijders in Workum - 6 januari 1823*. De oorzaak bleek na het verschijnen van het boek: H. van de Weetering was geen Fries, maar een Hollander uit Leerdam! Met deze vondst is hij gelijk de eerste Hollander die in Friesland aan de start kwam in een hardrijderij op schaatsen. Op geen enkele van de bewaard gebleven startlijsten uit het begin van de negentiende eeuw komen rijders van buiten de Friese grenzen voor.

Hubertus Johannes van de Weetering werd op 27 februari 1803 in Amsterdam geboren als zoon van Kornelis Jansz en Flora Sophia Drooglever, die toen 28 jaar oud was. Het echtpaar kwam uit Leerdam in Zuid-Holland. Kornelis was vermoedelijk schipper. In elk geval was zijn schoonvader Huybert Drooglever marktschipper op Dordrecht ¹.

Verhuisd naar Workum

In 1806 verbleef het gezin in Workum waar dochter Sophia Pouwlinia op 4 december werd geboren. Twee jaar later gaf Kornelis haar overlijden ook aan in Workum. Dat gebeurde op 15 december 1808. Opmerkelijk was dat hij zich toen al bediende van de familienaam Van de Weetering, want pas in 1811 werd hij met deze familienaam in Workum geregistreerd. De burgemeester van de stad noteerde toen: *'Kornelis Jans, wonende tot Workum, heeft dezelve verklaard, dat hij aanneemt de naam van de Weetering tot familienaam en dat hij heeft twee zoons, te weten Jan Huibert, oud tien jaren, en Huibert Johan, oud acht jaren. den vierentwintigste december 1811.'*

Huibert de hardrijder

Toen op 6 januari 1823 bij herberg De Zwaan,

waar de ligplaatsen van de trekschuiten naar Bolsward waren, de hardrijderij op de Trekvaart werd gehouden was Hubertus Johannes van de Weetering negentien jaar en dus geen 18 zoals de deelnemerslijst vermeldde. Hij moest het opnemen tegen Douwe Nop, een 26-jarige boerenzoon uit Nieuwhuizen, het huidige Nijhuizum. Hoe dat afliep is niet bekend, maar geen van beiden kwam bij de laatste vier. Dat kan geconcludeerd worden uit de summiere aantekeningen op de deelnemerslijst die in het museum Warkums Erfskip en het Eerste Friese Schaatsmuseum in Hindeloopen wordt bewaard.

Het was ook gelijk de laatste keer dat Huibert op een startlijst voorkwam. Hoewel hij dus vermoedelijk al van jongs af aan in Workum woonde, was hij geen Fries van geboorte, maar Amsterdammer. Maar in elk geval woonde het gezin in 1832 nog in Workum in de zogenaamde schoolwoning nr. 1 op het Noard. Het huis had een mooie klokgevel, maar is inmiddels verdwenen. Tegenwoordig staat het Jopie Huisman Museum op deze locatie.

Terug naar Leerdam

Huibert van de Weetering keerde met zijn ouders terug naar Leerdam, waar zijn vader binnenvader van het Hofje van Aerden werd. Dit begijnhof was na het overlijden van de weduwe Van Aerden op 20 april 1764 uit haar nalatenschap gebouwd. Ze had op haar 92e geen rechtstreekse nazaten meer, waarna zij bepaalde dat de vrouwelijke nazaten van haar man en haar eigen familie - mits zij protestant waren - in het Hofje mochten wonen. Flora Sophia Drooglever, de moeder van Hubertus Johannes van de Weetering, was zo'n afstammeling, waardoor vermoedelijk de keuze op haar man viel toen er een beheerder voor het complex werd gezocht. Hubertus van de Weetering zou nooit trouwen en op 16 oktober 1847 in Leerdam overlijden. De eerste Hollandse wedstrijdrijder op de schaats werd 44 jaar oud ².

¹<http://blogimages.seniorennet.nl/leercleklercq/attach/2582.pdf>

²Met dank aan Gerrit Twijnstra (Museum Warkums Erfskip)

Terugblik op de najaarsbijeenkomst | Niko Mulder

foto's: Hedman Bijlsma

Parkeren voor de deur van het KNSB-café in Utrecht. Zo'n luxe accommodatie hebben we nog niet eerder gehad. Voorzitter Huub Snoep voelde zich als een vis in het water in het onderkomen van zijn werkgever.

Goede opkomst, al vroeg Maarten Dijkstra zich als bezorgde secretaris hardop af waar die andere honderd leden bleven. Tja, dan zou de zaal echt uit haar voegen zijn gebarsten ...

Er lagen weer prachtige paraferalia uitgesteld. Zoals - om eens wat te noemen - platte waar in de vorm van liedboekjes van Harry Karssies, statuten van Aad van de Ouweelen en de schaatsmunten van Caroline van Staaveren.

*Verzamelen is een bloedserieuze business.
Cees den Braber in gesprek met Harry Karssies.*

*Etaleur René Diekstra bezig met zijn opstelling.
Op tafel pronkt een paar schaatsen met
voorwaartse krul.*

Na de lunch volgens beproefd recept de jaarvergadering, waarin Jos Pronk en Niko Mulder een Poolsterspeldje kregen uitgereikt als dank voor het meer dan geslaagde project 'Acht eeuwen schaatsen in en om Amsterdam'.

Toen hadden we het kijkmoment voor de veiling van een deel van de verzameling van Anrie Broere al achter de rug.

De veiling zelf verliep soms wat rommelig omdat kavels niet altijd snel teruggevonden konden worden. Een diapresentatie die 'meeloopt' met de veiling had hier uitkomst kunnen bieden.

Kavel 4, de veerschaatsen van Rodgers uit 1831 – met voorsprong het oudst bekende

Kijkmoment voorafgaand aan de veiling

mechanische model - bleek tot verrassing van velen het topstuk. Wim Molenveld voegde ze toe aan zijn toch al imposante collectie.

Aad van de Ouweelen trekt bekijks met zijn statutenboekjes van de Leidse studentenvereniging.

Tegen de achterwand Scandinavische schaatsen van Erwin Daniel uit Emden.

Betaalmiddelen met schaatsters (1)

Caroline van Staaveren

In komende bijdragen in *Kouwe Drukte* zullen de mij op dit moment bekende betaalmiddelen met het thema schaatsen worden besproken. Veel zul je er nooit in het betalingsverkeer tegenkomen. Er zijn echter een paar uitzonderingen. Grappig is dat juist twee bankbiljetten veel gebruikt zijn. Waarover later meer.

Zaadje gelegd

Maar hoe begint nu een dergelijke verzameling? Op het moment dat je postzegels gaat zoeken op veilingssites, kom je ogenblikkelijk in aanraking met munten en bankbiljetten. Het wordt echter pas interessant als blijkt dat beide ook te vinden zijn in één item. (afb. 1 Bhutan).

Op het moment dat ik deze numisbrief uit Bhutan in mijn bezit kreeg, werd eigenlijk het zaadje gelegd voor ook een betaalmiddelenverzameling met een schaatsthema. Het mooie van deze brief is wel dat de postzegel een afbeelding bevat van de munt, die in de brief is geplaatst. De uitgifte is daardoor erg gemak-

kelijk te vinden: 14 februari 1994. Een nieuwe verzamelliefde is geboren.

Chronologische volgorde

Om het overzichtelijk te houden zal ik de betaalmiddelen op volgorde van uitgifte behandelen. Soms kan ik wat meer over het betaalmiddel vertellen, soms zal ik alleen het plaatje tonen met land van herkomst en uitgiftedatum. Vaak zal dat naar aanleiding van Olympische Spelen zijn, want het uitgeven van munten is een leuk melkkootje.

Oestereetster

Het eerste betaalmiddel is echter anders dan anderen. Het gaat om het Nederlandse briefje van 50 gulden dat in 1941 werd uitgegeven. Het briefje staat ook wel bekend als de Oestereetster naar het schilderij van Jan Steen op de

voorkant (Afb. 2 Vijftig gulden).

Op de achterzijde (Afb. 3) is de beeltenis gebaseerd op een winterlandschap van Isaac van Ostade (geschilderd rond 1643, in bezit van Hermitage, Rusland).

Het briefje is ontworpen door L. Gestel en gedrukt door Johan Enschede en Zonen. Op het biljet staan de handtekeningen van Westerman Holstijn en Trip. Het biljet is geldig gebleven tot de beroemde invoering van het tientje van Lief tinck op 26 september 1945.¹

Tachtiger jaren

Dan duurt het een hele tijd voor er weer een betaalmiddel met een schaatsthema komt.

In China worden in 1980 een messing munt (1 Yuan, oplage 29.000) en een zilveren munt (30 Yuan, oplage 20.000) uitgegeven met dezelfde beeltenis.

Polen 1983
500 zloty
nikkel
(oplage 500)

China 1984
10 yuan
zilver
(oplage 6000)

Joegoslavië 1984
100 dinara
zilver
(oplage 45.000)

¹: <http://www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2000-2001/Tientje-van-Lieftinck.html>

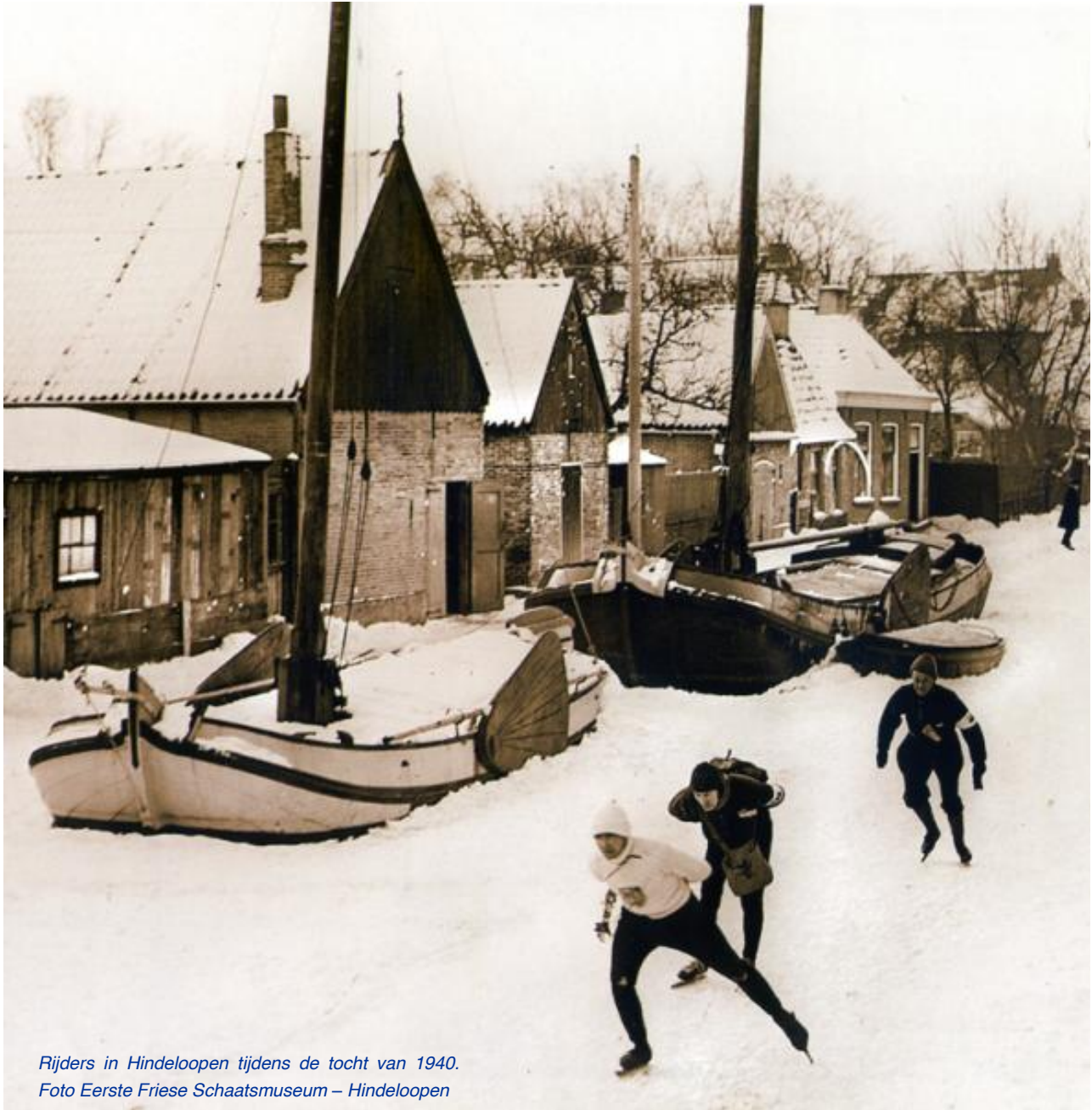
Elfstedentocht 1940 Ron Couwenhoven

In zijn artikel 'Meestertekens en gehaltemerkjes op Elfstedenkruisjes' gaf Matthy van Klaveren in *Kouwe Drukte* nr. 48 onder andere een compleet overzicht over het totaal aantal uitgereikte Elfstedenkruisjes met daaraan gekoppeld het percentage uitrijders. Daarbij kwam hij tot de conclusie dat de beruchte tocht van 1963 met slechts 1,28 procent uitrijders de zwaarste opgave sinds het ontstaan van de Tocht der Toch-

ten in 1909 was. Op de derde plaats klasseerde hij de tocht van 1940 met 37,86 procent uitrijders cq uitgereikte Elfstedenkruisjes.

Dezelfde maatstaven

Maar om een juiste vergelijking te krijgen moesten voor deze vergelijking mijns inziens dezelfde maatstaven als in 1963 worden aangelegd. Die waren toen voor de wedstrijdrijders: een marge van maximaal twee uur na aankomst van de winnaar om in de uitslag opgenomen te worden.

*Rijders in Hindeloopen tijdens de tocht van 1940.
Foto Eerste Friese Schaatsmuseum – Hindeloopen*

En voor de toerrijders: finish voor twaalf uur 's nachts.

Die maatstaven waren er in 1940 niet. Als ze wel waren aangehouden dan waren de cijfers van wedstrijd en tocht als volgt geweest:

Wedstrijdrijders: 688 gestart

40 gefinisht binnen twee uur van de winnaar

Toerrijders: 2716 gestart

29 gefinisht in Leeuwarden

Kruisjes en rondjes

De tocht werd 's avonds om half zeven afgeblazen wegens het noodweer. Na een onderzoek van liefst een jaar kreeg iedereen die Franeker was gepasseerd en Wier had bereikt een Elfstedenkruisje. Dat waren de aantallen die Matthy ook noemde: 947 plus nog eens 189 rondjes voor degenen, die in Franeker waren gearriveerd, maar nog niet naar Wier waren gereden. Pas op 30 januari 1941 (!) deelde voorzitter mr. Hepkema aan dagblad *De Telegraaf* mee dat er

in totaal slechts 154 deelnemers in Leeuwarden waren aangekomen: 125 wedstrijdrijders en slechts 29 toerrijders! Van de wedstrijdrijders waren er maar 35 die binnen twee uur van de vijf winnaars wisten te finishen. Naar de maatstaven van 1963 zouden er dus 40 namen in de uitslag van 1940 hebben gestaan.

Het Elfstedenbestuur presteerde het toch om uiteindelijk 342 rijders een kruisje uit te reiken en 947 Elfstedenkruisjes aan tochtrijders te geven, terwijl er ook nog 189 zogenaamde 'rondjes'-medailles zonder de bekende vleugels - aan rijders werden gegeven die Franeker hadden bereikt. De kruisjes waren voor degenen die minstens tot Wier, twaalf kilometer voorbij Franeker, waren gekomen.

Bijgestelde percentages

De percentages, die Matthy van Klaveren, aanhield voor de tocht van 1940 dienen dus bijgesteld te worden en wel als volgt:

Wedstrijdrijders: volbracht 5,81 procent

Toerrijders: volbracht 1,07 procent

Totaal: volbracht 2,02 procent

Kritiek

Al onmiddellijk na de finish werden bestuursleden van de vereniging de Friesche Elfsteden fel aangevallen toen bekend raakte dat ook rijders die Leeuwarden niet meer bereiken konden in aanmerking konden komen voor het fel begeerde kruisje. Jan Kalt, een fotograaf uit Katwijk, die bij de 29 rijders hoorde die het kunststuk wel

voltooid hadden, zei: *'Als een vrouw het kan presteren dan moeten tal van jonge kerels het toch ook kunnen! Wie Leeuwarden niet haalt heeft de tocht niet voltooid en komt niet in aanmerking voor dit ereteken.'*

Hij doelde er mee op Sjoerdje Faber uit Warga die als vijfde toerrijder in de Friese hoofdstad was aangekomen en daarmee gelijk een Bekende Friezin werd die overal in het land werd uitgenodigd om over haar belevenissen op deze vreselijke schaatsdag te vertellen.

Vergelijking met 1963

Het percentage uitrijders lag dus zeer dicht bij dat van 1963, toen 1,28 procent van de deelnemers het lukte. Maar we mogen niet vergeten dat er in 1963 3,4 keer zoveel rijders van start gingen. De kans dat meer deelnemers de finish zouden halen was dus ook 3,4 keer zo groot.

En kijken we niet naar de percentages, maar naar het werkelijke aantal deelnemers dat in beide tochten in Leeuwarden aankwam dan zag dat er zo uit:

1940 40 wedstrijdrijders binnen 2 uur van de winnaar en 29 toerrijders; 69 rijders in totaal

1963 58 wedstrijdrijders binnen 2 uur van de winnaar en 69 toerrijders; 127 rijders in totaal

De tocht van 1940 kan zich qua verschrikkingen makkelijk meten met die van 1963. Zuiver cijfermatig overtreft 1963 de voorganger van 1940 slechts licht.

Reactie op Elfstedentocht 1940

Matthy van Klaveren

In mijn artikel in *KD48* was het uitgangspunt het aantal Elfstedenkruisjes dat er van elke editie is gemaakt. Maar in samenhang met het gewicht van de zwaarte van de tocht, is er bij de tocht van 1940 inderdaad wel een aantal kanttekeningen te maken. Nu is het sowieso al moeilijk Elfstedentochten met elkaar te vergelijken, net zoals het lastig is vast te stellen wie de beste

schaatsenrijder ooit is geweest. Was dit nu Oscar Mathisen, Eric Heiden, Johan Olav Koss of misschien toch Rintje Ritsma of Jaap Eden om nog maar te zwijgen van Ard Schenk of Sven Kramer? Ik kan mij in veel punten van Ron wel vinden, maar in de laatste zin stelt hij de tocht van 1940 bijna gelijk aan de tocht van 1963, en dat is in mijn beleving niet zo.

Verschillen tussen beide tochten

De tocht van 1963 is 23 jaar later verreden dan

die van 1940. De ontwikkeling van het schaatsen ging misschien minder snel dan nu, maar toch kwamen de deelnemers in 1963 beter getraind en met beter materiaal aan de start. Dus had het toen makkelijker moeten zijn om de tocht uit te rijden. Het tegenovergestelde is het geval.

De tochten van 1947, 1954, 1956 en 1963 kennen inderdaad een tijdslimiet van twee uur. Daarvóór was er voor de wedstrijdrijders geen tijdslimiet. Na 1963 heeft men het naar mijn idee nog eerlijker gedaan door te stellen dat je binnen moet zijn na 20% van de tijd van de winnaar. Passen we dit toe voor 1940 dan zouden er 55 rijders op tijd door de finish zijn gegaan. Helaas is dat voor de tocht van 1947 en die van 1963 niet meer vast te stellen, want men is gestopt de rijders te noteren nadat de twee uur waren verstreken. Past men de regel toe van 20 % dan mag men bij de tocht van 1947 twee uur en zeven minuten na de winnaar binnenkomen. Bij de tocht van 1963 mag men dan twee uur en twaalf minuten langer doen over het traject om geklasseerd te worden.

Tochtrijders

Stel dat we alleen de tochterijders nemen die daadwerkelijk Leeuwarden op de schaats bereikten. Dan heeft 1940 een score van 1 % en 1947 een score van 14,7 %, terwijl 1963 op een score komt van 0,69 %. En in dat laatste jaar weet bovendien geen enkele vrouw de Grote Wielen te halen. Volgens mij is de tocht van 1963 zonder meer de zwaarste geweest, de tocht van 1940 lijkt mij een goede tweede en dan komt 1947.

Conclusie

Zoals reeds opgemerkt laten de tochten zich niet zo gemakkelijk vergelijken. De eerste tochten hadden te weinig deelnemers om te kunnen stellen dat de cijfers representatief zijn. Daarnaast zijn niet voor alle tochten bij de wedstrijdrijders dezelfde criteria toegepast: eerst binnenkomen voor 24.00 uur, daarna binnen twee uur na de winnaar en vervolgens binnen 20 % van de tijd van de winnaar. Omdat van een aantal tochten de gegevens niet meer zijn genoteerd, kan een herrekening niet altijd goed plaatsvinden.

De keerzijde van het kruisje

Matthy van Klaveren

In ons vorige nummer meldde ik dat het gehaltemerkje in de kruisjes van vóór 1956 niet te ontcijferen viel en daarom zocht ik weer contact met Waarborg Holland in Gouda. Dit leverde verrassende informatie op. Het zwaardje (gehaltemerkje) bevatte van 1906 tot 1953 geen getal,

maar bekend was dat het voorwerp in die periode tenminste voor 833 duizendste zilver bevatte. In 1953 bevat het zwaardje het getal 835 en na 1955 kan het zwaardje ook nog 925 bevatten. Dus alle kruisjes van voor 1954 bevatten 83,3 % zilver. Die van 1954 kunnen alleen maar tweede gehalte zijn, want het eerste gehalte komt pas een jaar later. Vanaf 1955 is het dus mogelijk om eerste of tweede gehalte zilver te hebben. Het kruisje uit 1956 heeft ook tweede gehalte en de kruisjes daarna eerste gehalte.

1963

Het kruisje uit 1963 had nog wat vraagtekens, toch daarover is inmiddels ook duidelijkheid. De merkjes staan bijna altijd aan de voorzijde in de onderste arm van het kruisje. Het meesterteken links en het gehaltemerkje rechts. In het kruisje van 1963 staan de merkjes echter aan de ach-

terzijde (overigens in de exemplaren van 1986 en 1997 ook) en het bevat een meesterteken

dat gelijk is aan de kruisjes uit 1985, 1986 en 1997. Dit meester-teken is ingevoerd door Koninklijk Begeer in 1959 en hierdoor is het dus niet mogelijk dat de kruisjes uit voorraad zijn geleverd. Dit werd verondersteld omdat er in 1963 nog geen 130 kruisjes nodig waren en de datum er op een ongebruikelijke manier in was aangebracht. Waarschijnlijk is er voor de voorzijde wel gebruik gemaakt van een oude mal om de kruisjes te fabriceren. Waarom in 1963 de datum niet op dezelfde wijze is aangebracht als in 1956 en de jaren 1985, 1986 en 1997 blijft een raadsel.

Rondje met datum

In die jaren is gebruik gemaakt van een nieuwe methode waardoor het rondje ontstond met datum in reliëf. Deskundigen hebben mij verteld dat het jaartal in 1947 en de datum van 1954 er ook gelijk zijn ingeslagen bij de productie van het kruisje. Zeer waarschijnlijk is dat ook gedaan bij het kruisje van 1963, al is de datum met de tussenstreepjes onderaan eigenaardig.

Slecht leesbaar

Blijft nog over het lezen van het zilvermerkje. Ik mocht op bezoek komen bij Harry Kok, een rijder die de tocht in 1963 volbracht. Met enige voorzichtigheid denk ik dat het eerste gehalte is, maar echt duidelijk was het niet te zien, al stond er wel een getal. Misschien leveren andere exemplaren later nog eens het overtuigende bewijs. Als bijlage een overzicht van alle kruisjes waarbij de datum bij fabricage gelijktijdig is aangebracht.

Onderscheid in meestertekens?

Mogelijk zijn de kruisjes van vóór 1947 toch uit elkaar te houden, maar dan moeten we nog verder spitten. In ieder geval lukt dat niet met het gehaltemerkje, want dat is in die periode

altijd gelijk. Wel is onderscheid misschien vast te stellen aan de hand van het meesterteken. Nader bestudering levert echter op dat de merkjes erg onduidelijk zijn aangebracht. Van Waarborg Holland ontving ik ook de gebruikte meestertekens van Koninklijk Begeer vanaf 1868, maar herkenning was niet echt mogelijk.

Verskil in zwaardjes?

Toch zijn we nog niet geheel klaar, want de zwaardjes zijn verschillend aangebracht. Soms met de punt schuin naar beneden, soms met de punt naar rechts en soms met de punt schuin omhoog. Als zou blijken dat dit in een bepaald jaar altijd op dezelfde wijze is gedaan, dan zouden de kruisjes die identiek zijn gemerkt allemaal aan dit jaar toe te schrijven zijn. Dit gegeven gevoegd bij de onduidelijke meestertekens biedt mogelijk de sleutel tot juiste vaststelling. Echter dit onderzoek vergt aanzienlijk meer tijd en daar kan de *Kouwe Druk- te* niet op wachten.

Volendamse schaatsen ?

Tom Clardij

Eigenlijk wilde ik eerst niet reageren op het artikel van Matthy van Klaveren over zijn Volendamse pastoorschaatsen in *Kouwe Drukke* 47, maar dacht later: als ik niet op inga is er weer een bevestiging van een verkeerde bron en worden 160 leden van De Poolster op het verkeerde been gezet. Vandaar dit bericht. Ik geloof namelijk niet dat Matthy in Volendam heeft geïnformeerd of zijn schaatsen inderdaad door een Volendamse smid zijn gemaakt.

Pastoorschaatsen van Matthy van Klaveren

Rood beschilderd, zwart gevlamd

Mijn bevindingen omtrent rood beschilderde en zwart gevlamde schaatsen waren na diverse bezoeken met mijn schaatsen aan Volendam (circa 1994) zeer negatief. Vooral vanwege uitspraken als “Hier werd en wordt niets beschilderd.” en “Ga maar naar Marken, daar wordt wel van alles beschilderd”. Naar aanleiding van deze bezoeken heb ik Anrie Broere diverse malen verzocht de vermelding in zijn boekje *Schaatsen en Schaatsenmakers* van 1988 (blz. 21) over Volendamse/Edamse schaatsen in *Kouwe Drukke* te herroepen of te verklaren. Dit is tot op heden niet gebeurd en kan vanwege zijn overlijden helaas ook niet meer plaatsvinden.

Inmiddels weet ik dat alleen in West-Friesland deze wijze van schaatsversiering op diverse plaatsen is voorgekomen. Later kan ik hier dieper op ingaan; dit zou nu een te lang verhaal

worden. Alle schaatsen met deze versiering uit mijn verzameling, maar ook die van andere leden, zijn binnen de zogenaamde Westfriese omringdijk gevonden. Volendam ligt ver daarbuiten.

Beulsbijl

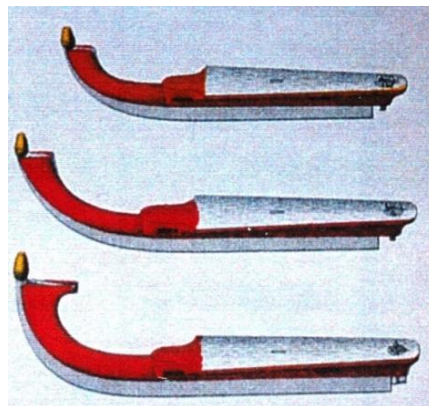
Eind 1999 lees ik het tijdschrift *ACH LIEVE TIJD Westfriesland deel 7 (Twintig eeuwen Westfriezen en hun bestuur en rechtspraak)* en zie op blz. 162 een foto van de beulsbijl en het brandijzer van Enkhuizen. Het handvat is rood beschilderd en zwart gevlamd. Deze bijl is tot 1854 gebruikt om handen af te hakken.

Dit is ook doorgegeven aan Wiebe Blauw, maar helaas te laat om volledig te worden opgenomen in *Van Glis tot Klapschaats* - het boek lag reeds bij de drukker - en ook weer aan Anrie met het eerder gedane verzoek.

Remscheids rood

Begin 2000 kwam het boekje *SCHAATSENMAKERS REMSCHEID e.o.* uit. Op bladzijde 22, bij *Holländische Schlittshuhe*, werd direct mijn aandacht getrokken door drie modellen van het Noord-hollandse type die rood zijn gekleurd. Twee daarvan zijn van het Westfriese model.

Vlammen met de duivenlamp

Eind 2000 heb ik een 94-jarige man ontmoet in Nieuwe Niedorp, die op zijn dertiende (dus circa 1920) bij een bedrijfje moest beginnen met het rood schilderen van houten kinderkruiwagentjes en autopedjes. Hij moest deze met een zogenaamde 'duivenlamp' zwart vlammen. Tegen de winter werden er ook schaatsen en schaatsstokken mee gedaan. Volgens de oude baas was een duivenlamp een klein, circa 12 cm hoog olielampje.

Al de tijd tussen toen en augustus van dit jaar 2013 ben ik er naar op zoek geweest, maar niemand wist wat een duivenlamp was. Tot er een nieuw curiosawinkeltje bij ons in De Noord (Heerhugowaard) werd geopend en mijn oog op een klein olielampje met de inscriptie 'Lampe Pigeon' viel ... Op het fabrieksmerk heeft de 'pigeon' een vlammend olielampje in zijn bek. Later wil ik op het zwart vlammen van schaatsen en schaatsstokken nog eens uitgebreider terugkomen.

Broodje aap

Uit bovenstaande rapportage meen ik wel te kunnen stellen dat de benaming 'Volendams' voor de rood/zwart beschilderde schaatsen kan worden afgedaan als een broodje aap. Het zou beter zijn als dit type beschildering voortaan als Westfries wordt beschouwd.

Reactie I Matthy van Klaveren

Even een kleine reactie op het verhaal van Tom hierboven. Hij heeft gelijk met het feit dat ik inderdaad niet in Volendam navraag heb gedaan. De schaatsen heb ik aan mijn verzameling kunnen toevoegen en het verhaal kreeg ik er bij. Ook ben ik met hem eens - en dat draag ik ook altijd uit - dat het een Westfriesse kleurstelling betreft. Mij is altijd voorgehouden dat deze kleurstelling ook gebruikt werd langs de boorden van het IJsselmeer. Volendam ligt trouwens maar 15 km van West-Friesland.

Zo heb ik een keer Limmer schaatsen gezien in Westfriesse kleurstelling. Betekent dat nu dat die

schaatsen gemaakt zijn in West-Friesland? Of misschien rond Limmen, maar als Westfries beschilderd? Voor de goede orde: ook Limmen ligt niet in West-Friesland. Dus om nu direct te zeggen dat het een broodje aapverhaal is gaat mij te vlug. Immers, er was geen bescherming dat buiten het gebied die kleuren niet gebruikt mochten worden. Dat je met een gezond wantrouwen naar een aantal verhalen moet kijken staat buiten kijf. Alles neemt niet weg dat ik wel nieuwsgierig ben naar het verhaal, dat we nog te goed hebben van Tom.

De eerste schaatsmarathon ter wereld | Marnix Koolhaas

Natuurlijk is de Elfstedentocht de oudste reguliere schaatsmarathon ter wereld. Tenminste, dat denken we allemaal en dus staat dat ook in elk schaatsboek zo stellig vermeld. En toch? Toch klopt het niet! Bijna een jaar voordat op 2 januari 1909 in dooiweer de eerste 23 officiële elfstedenschaatsers uit Leeuwarden vertrokken, had aan de andere kant van het noordelijk halfrond op 11 februari 1908 al een soortgelijke schaatswedstrijd plaatsgevonden op het op 759 meter hoogte gelegen Suwameer. Het ligt zo'n 100 kilometer ten zuiden van Nagano op het Japanse hoofdeiland Honshu.

Japanners: kennen we die niet vooral als sprinters? Hiroyasu Shimizu natuurlijk, de keizer van de sprint. In 1998 was hij bestand tegen de gigantische druk en won in het 'eigen' Nagano het eerste Japanse Olympische schaatsgoud op de 500 meter. Zijn beroemde voorganger Keiichi Suzuki faalde in 1972 in Sapporo destijds jammerlijk. Maar lange afstanden, laat staan marathons? Ja, in 2000 won Piet Kleine een alternatieve Elfstedentocht op het Akanmeer op het noordelijke eiland Hokkaido, waar het schaatsen heel populair is. Maar tussen de Nederlandse marathoncracks wisten de paar Japanse deelnemers absoluut niet mee te komen.

Houten sandalen als basis

Net als in China kent het schaatsen in Japan een lange traditie. Alleen: er werd nauwelijks hard gereden. De schaatsen die men gebruikte leenden zich daar ook amper voor. Tot circa 1900 waren deze in Japan ontwikkeld uit houten sandaaltjes, zogenaamde *geta*. Om gemakkelijker over ijs en sneeuw te kunnen lopen, werden die *geta* aan de onderkant bewerkt met leer en metaal op een manier die sterk doet lijken aan de zogenaamde trippen, die in de Nederlanden al vanaf de 14^e eeuw gebruikt werden. Het zou heel goed kunnen dat de Nederlandse trippen de Japanners geïnspireerd hebben tot het vervaardigen van eigen winter*geta*. Zoals bekend waren de Nederlanders van 1648 tot 1823 vanaf

Japanse vrouwen op getaschaatsen, ca. 1906

het eilandje Deshima de enige handelspartners die de Japanners toestonden.

Import uit de Verenigde Staten

Nederlandse schaatsen uit die tijd zijn er overigens nooit gevonden in Japan, waaruit je zou kunnen afleiden dat de trippen en de winter*geta* voornamelijk gebruikt werden om over sneeuw te lopen. De eerste moderne metalen schaatsen werden geïmporteerd door de Japanse student Inazo Nitobe, die ze in 1891 meenam uit de Verenigde Staten na een studie aan de John Hopkins Universiteit. Nitobe werd professor aan de Universiteit van Sapporo op het noordelijke Hokkaido, waar het koud genoeg was om met Japanse studenten de '*Sapporo Skating Club*' op te richten.

Op het hoofdeiland Honshu werd de moderne, ijzeren schaats in 1897 voor het eerst gebruikt door Amerikaanse missionarissen, waarna ook deze schaats zich onder Japanners verspreidde. De eerste officiële wedstrijden werden door de Japanners in 1905 georganiseerd in de stad Harbin in Mantsjoerije, destijds een door Japan geannexeerd deel van China, grenzend aan Rusland.

Suwa, het ideale schaatsmeer

De echte doorbraak van het schaatsen als massavermaak kwam in 1906 met de aanleg van de Chuotosenspoorlijn van Nagano naar het bergmeer bij Suwa. De lijn werd drie jaar later doorgetrokken naar Tokyo. Het meer met een oppervlakte van 13,3 km², een oeverlengte van 16 kilometer en een diepte van maximaal 7 meter, bleek in alle opzichten ideaal als schaatsmeer.

Relatief weinig sneeuwval, snel dichtvriezend, en dankzij de ronde vorm goed overzichtelijk. Het meer kende maar één probleem: door warmwaterbronnen in de bodem – Japan is uiterst vulkanisch! – kunnen er vreemde waterstromingen ontstaan die tot gigantische kistwerken (over elkaar geschoven ijslagen) leiden. Volgens een oude Shinto-overlevering

Beeld ter herdenking aan het schaatsen op de oude Japanse slipperschaatsen.

zijn de kistwerken de voetstappen van de god Takeminakata, die ooit over het ijs zijn geliefde Yasakatome wist te bereiken. Jaarlijks vindt er op het ijs een ritueel plaats om die gebeurtenis ('*Omniwatari*': de oversteek van de God) te herdenken. In 2009 kon de herdenking voor het eerst niet doorgaan, vanwege '*Akenoumi*': het volledig ontbreken van ijs op het meer ...

Ongesmolten muntjes

Met de opkomst van het schaatstoerisme als gevolg van de aanleg van de spoorlijn, kwam er in het toen nog arme Japan een grote vraag naar metalen schaatsen. Omdat de geïmporteerde veel te duur waren, ontwikkelde de *geta*-maker (slippermaker) Junnosuke Kasai *geta* waaronder hij een glij-ijzer monteerte. Om het in Japan schaarse ijzer te bemachtigen, verzamelde hij muntjes die hij bijeen bedelde en smolt die

'Omniwatari': kistwerkritueel op het Suwameer in 1995

om voor de ijzers. De schaats kreeg, naar zijn woonplaats de naam 'Kaneyama schaatsklomp'.

Voor een westerling is het nauwelijks voorstelbaar dat je daar op kon schaatsen, maar voor de door de houten slipper geharde Japanse voet en teen bleek het goed mogelijk om hierop vooruit te komen. De *getaschaats* werd razend populair. Ter herinnering aan de 'geboorte van de *getaschaats*' staat vóór het Suwamuseum een beeld met twee kinderen op *getaschaatsen*.

Eerste schaatsmarathon

Met een oeverlengte van zo'n 16 kilometer was een rondje rond het meer de grote uitdaging van de schaatsers op het Suwameer. En waar schaatsers rondjes rijden, komt vanzelf iemand op het idee om er een wedstrijd van te maken. Dat gebeurde dus voor het eerst op 11 februari 1908.

Winnaar van de eerste Suwamarathon werd Takashi Oguchi, die het rondje aflegde in 47 minuten. Ook in 1909 en 1910 werd de marathon verreden. In 1910 deed dominee Mitsuaki Ohtani als enige mee op echte westerse noren. Daarmee bleek hij veel sneller dan zijn tegen-

最光ノ發出走競トース主湖訪諏州信

Start van de Suwa-marathon in 1909

standers op de Kaneyama schaatsklompen. Hij verbrak het ronderecord direct met ruim zes minuten en bracht het op 40 min. 45 sec.

Schaatsweek en vrouwen

Vanaf 1911, toen er behalve de marathon ook een hele schaatsweek werd georganiseerd, werd de Japanse schaats tijdens de marathon langzaam aan verdrongen door de uit Noorwegen of Amerika geïmporteerde modellen. Matsugu Takei won dat jaar in 40 min. 11 sec. Een jaar later mochten ook vrouwen meedoen, aanvankelijk slechts op een eigen parcours 'dwars over meer'. Tokue Kasahara won die eerste editie voor vrouwen in 9.35 min. De schaatsweek op het Suwameer werd toen al bezocht door duizenden toeschouwers en gesponsord door kranten en bedrijven.

De organisatie van de wedstrijden kwam in handen van de in 1913 opgerichte '*Suwa skating association*'. Door de betrokkenheid van Japan bij de Eerste Wereldoorlog werd de laatste Suwamarathon in 1916 verreden.

Aangepast aan het westen

Toen begin jaren '20 het schaatsleven weer van de grond kwam, paste de inmiddels opgerichte Japanse schaatsbond zich helemaal aan aan het programma zoals dat destijds door de ISU werd voorgeschreven. Voortaan reden de Janners alleen nog de reguliere afstanden van 500 tot 10.000 meter, waarbij de korte afstanden

（川、諏訪）湖の氷スケート場
スベード、スケートの練習

Een actiefoto van de marathon uit ca. 1915?

Beeld langs het Suwameer ter herinnering aan de schaatsmarathons

duidelijk de voorkeur hadden. Op het Suwameer werd en wordt nog altijd veel geschaatst, maar de eerste reguliere schaatsmarathon uit de geschiedenis kwam niet meer terug op de kalender. Wel verscheen er aan de oevers van het meer een tweede beeld, om ook het schaatsen op moderne noren te herdenken. De oude houten sandaalschaats was vanaf de jaren '50 in onbruik geraakt.

Getaschaatsen in het Suwamuseum

Stempelkaart I Kurt Cerstiaens

Geboren te Lier op 19 maart 1970. Sinds m'n geboorte altijd in Berlaar gewoond; meer zelfs, momenteel woon ik in m'n ouderlijk huis dat we hebben verbouwd in 2003. Na m'n studies en legerdienst gaan werken bij een verzekeringsmakelaar in de naburige gemeente waar ik nog steeds werk en vooral instaat voor de afhandeling van de schades. Gezien m'n leeftijd ben ik van plan dit nog enkele jaren vol te houden. Tenzij Bart Veldkamp een assistent zou zoeken om Bart Swings aan goud te helpen op de volgende Olympische Spelen ...

Sport

Heb steeds veel gefietst (wielertoerist). Doe dit meestal met een vast groepje van 3 à 4 personen en zeker niet fanatiek. Dus geen gemiddeldes van 30 km/u en meer. Qua afstand ligt het dan weer anders, voor minder dan 100 km halen we ons 'stalen ros' niet boven. De meeste tochten die we rijden hebben ongeveer een lengte van 150 km en de Elfsteden per fiets is één van onze jaarlijkse hoogtepunten.

Het schaatsen heb ik pas aangeleerd op 'latere' leeftijd, namelijk na mijn veertiende. We reden dan met onze ijshockeyschaatsen op de plaatselijke ijsbaan te Heist op den Berg en in de winter op de ondergelopen weilanden in onze buurt. M'n eerste ervaring als Belg met het echte werk was via Nederlandse TV tijdens de avond-reportages over de alternatieve Elfsteden in Canada en uiteraard de uitzendingen over de tocht der tochten in '85 en '86.

M'n eerste snelschaatsen gekocht in het najaar van 1994 en m'n eerste slagen hiermee gemaakt op de ijsbaan te Wilrijk op een 200 meterbaan.

De eerste tocht die ik reed was de Mijzenpoldertocht te Ursem op 17 december 1995; m'n voorlopig laatste de IJzeren Man te Vught op 26 januari 2013. Daartussen heb ik nog deelgenomen aan 44 andere tochten, goed voor ongeveer 2500 Nederlandse natuurijskilometers, niet slecht voor een Belgse toch?

De mooiste tochten op m'n conto: de 3-provin-

ciën in '96, de 22-dorpen in '97 en enkele malen de molentocht Alblasserwaard. Heb ook verschillende malen de 200 km op de Weissensee gereden.

Verder, vooral in de winter, MTB en wandelen met het vrouwtje.

Verzamelaar en hoe komt een Belg bij De Poolster terecht ...

Ik heb het vooral op medailles (wedstrijd- en toertocht) en Elfstedenitems. Er ging als ongeveer 12-jarige knaap een nieuwe wereld voor me open toen ik de beelden zag van die alternatieve Elfsteden. Ik heb altijd iets gehad met sneeuw en ijs en plots zag ik iets op TV wat zelfs mijn stoutste dromen overtrof. Ik moet er wel bij zeggen dat enkele jaren later het vrouwelijke geslacht ook zo'n impact op me had. Sommigen van jullie denken nu waarschijnlijk: "die Belg was er maar laat bij". Inderdaad, ook hier was ik een 'laatbloeier', maar uiteindelijk eentje met toch nog veel 'kilometers' op de teller.

We kijken af ... Mijn eerste medailles heb ik uiteraard zelf behaald, maar toen was er plots het internet met onder andere Ebay en Marktplaats en mede deze hebben ervoor gezorgd dat ik ondertussen medailles heb uit verschillende landen en werelddelen. Via Marktplaats heb ik Poolsterlid Louis de Rijk ontmoet, die heeft jullie vereniging aan me voorgesteld en heeft me overtuigd om lid te worden. Dat gebeurde in 2010. Dus dat jullie met mij opgezadeld zitten, is eigenlijk de schuld van Louis. Mochten jullie ooit spijt hebben dat jullie mij hebben ontmoet, gelieve Louis hierover aan te spreken ...

Andere hobby's

Sporten (in de natuur) en verzamelen zijn toch m'n twee echte passies (hopelijk leest m'n vrouwtje dit nu niet en zeker ook niet aan haar vertellen bij een volgende bijeenkomst). Naast schaatsen, verzamel ik ook items van de Winterspelen en het wielrennen. M'n moeder en vader hebben namelijk altijd gewerkt in een fietsenlakkkerij in Berlaar en zij dienden onder

andere de fietsen te spuiten van Colnago, Mercks en jawel, Jan Janssen in de jaren '80 en begin jaren '90. Zo ben ik ook aan wielertuien geraakt. Mijn eerste truien waren de groene trui uit de Tour van '87 van Van Poppel en de rode trui (tussenspurten) uit de Tour van '88 van Frans Maassen. Deze twee truien liggen aan de basis van een veel grotere collectie ondertussen.

Topstukken

Als ik naar de najaarsbijeenkomsten kom, moet ik eigenlijk nederig zeggen dat ik maar een zeer bescheiden verzamelaar ben en telkens geniet van de prachtige stukken van de andere leden. Persoonlijk vind ik de 'hanger' van de bestuursleden van de Elfsteden en enkele ISU-medailles de topstukken uit m'n collectie.

Kouwe Drukte

Heel mooi magazine waarbij vooral de prentjes me doen wegdromen (heb ik ook nog bij andere magazines). Ik kijk vooral uit naar de decembereditie. Wat is er mooier om het magazine toe te krijgen aan het begin van de winter als je verwachtingspatroon voor natuurijs (en een witte kerst) bijna zijn zenit heeft bereikt ... Je hebt op dat moment nog geen desillusies over de komende winter en als toemaatje ligt er dan ook nog eens *Kouwe Drukte* in de bus na een 'zware werkdag' ... Wat wil je op dat moment nog meer? Of zijn wij Belgen misschien te snel tevreden? Voor enige bemerkingen verwijs ik jullie (alweer) door naar Louis ...

Partner

Pascale van Mouwerik. Jullie denken: "is dit wel een Belgische naam?" Neen, zij is namelijk geboren in Purmerend (vader Nederlander / moeder Belgische), maar woont sinds haar derde levensjaar in België. Kennen elkaar van school sinds 1983, hebben een relatie sinds 1991 (na een schoolbijeenkomst van oud leerlingen – reden waarom ik zo gek ben op bijeenkomsten); zijn (nog steeds) getrouwd sinds 1997. Geniet telkens mee tijdens de najaarsbijeenkomst, hoewel zij graag wat verjonging zou

willen zien bij de mannelijke leden ...

Toekomst

Gelukkig en gezond blijven, wat ik trouwens iedereen toewens, en wat mij persoonlijk betreft ooit eens de echte Elfstedentocht kunnen schaatsen. Vingers kruisen maar, want normaal gezien heb ik startrecht komende winter... en ja, ooit nog eens het Noorderlicht zien.

Tip

Als het al kan, het leven niet altijd te ernstig nemen ...

Persoonsgegevens

Naam: Kurt Edmond Livina Cerstiaens

Roepnaam: Kurt

E-mail: kurt@dienstenkantoorvleugels.be

Geen website

Te koop aangeboden

Bram Vergouw uit Zaandam biedt onderstaande items te koop aan:

1. Wissellijst met schaatselementen van stof, waaronder één van Albertville O.S.
2. Wissellijst met 68 schaatsspeldjes
3. Wissellijst met gravure; zeer oud.
4. Drie wissellijsten met schaatspostzegels en toegangkaart voor de O.S. Albertville.
5. Statuten van oude schaatsclubs
6. Programmaboekjes van schaatsevenementen EK's en WK's

Enz. enz.

Bram Vergouw

Buurserbeek 10

1509 EJ ZAANDAM

Tel: 075 – 6175163

E-mail: almvergouw@hetnet.nl

Partij schaatsen te koop

Te koop: een partij schaatsen voor een beginnende verzamelaar.

Geïnteresseerden kunnen zich per brief melden bij:

Fred de Vegt

Friedrich-Stampfer-Strasse 6

D-28329 BREMEN

Duitsland

Reactie op Dittmar I Niko Mulder

Telefoontje van Wim Molenveld. Hij had *Kouwe Drukte* 48 gelezen en met name het artikel over Dittmar uit Heilbronn vond hij heel interessant. Maar er klopte iets niet bij de schroefschaatsen: het nummer op het voetblad verwijst niet naar een bepaald model uit het assortiment van Dittmar, zoals ik wat al te gemakzuchtig had aangenomen, maar naar de maat van de schaats. Zowel hijzelf als Frits Locher blijken de schroefschaats in hun verza-

meling te hebben. Door ze te vergelijken hadden ze geconstateerd dat op de kleinere schaats van Frits 'No. 3' staat aangegeven en op de grotere van Wim 'No. 4'. Ofwel: Wim bezit dezelfde maat schroefschaatsen als Fred de Vegt (foto) en de Dittmars van Frits zijn een maatje kleiner.

Meten is weten

Wim's mededeling zette mij meteen aan het denken: waarom had Dittmar deze instelbare schaats (middels het schroefmechanisme) toch nog in verschillende maten op de markt gebracht? Was dat niet een beetje overbodig? Daarom gelijk bij beide rasverzamelaars aanvullende gegevens opgevraagd:

	No. 3	No. 4
Totale lengte schaats	31,5 cm	34 cm
Grootste voetmaat	28,5 cm	31 cm
Kleinste voetmaat	22 cm	25 cm

De verhoudingen blijken dus redelijk consistent. Steeds een onderling verschil van 2,5 à 3 cm.

Kennelijk stond het schroefmechanisme per schaats geen groter verschil in instelling toe dan zo'n 6 à 6,5 cm. Dat is al heel wat vergeleken bij de houten schaatsen van Wheeler met uit-

schuifbare hak (patent 31 augustus 1859). Die kunnen slechts 3,1 cm worden uitgedraaid.

De grootste voetmaat bij Wim (31 cm) komt volgens de tabel van Ruiter Akkrum overeen met schoenmaat 46½. De kleinste voetmaat bij Frits met schoenmaat 33. Een aanmerkelijk verschil. De maten 3 en 4 van Dittmar overlappen elkaar van 25 tot 28,5 cm, dat wil zeggen voor schoenmaat 37½ tot 43.

Afgeleide gegevens

Maat 5 zal Dittmar wel niet hebben gehad, want een schoenmaat groter dan 46½ was destijds wel erg incurant. Maar vanwege de maten 3 en 4, zou je mogen verwachten dat Dittmar ook de maten 1 en 2 in het assortiment had.

Welke schoenmaten kun je afleiden uit de gegevens van maat 3 en 4 als je ze op dezelfde manier doorrekent voor maat 1 en 2?

Maat 4	Maat 3	Maat 2	Maat 1
31 cm	28,5 cm	26 cm	23,5 cm
25 cm	22 cm	19 cm	16 cm
37 à 46½	33 à 43	28 à 39	24 à 35½

Ik weet niet of het verantwoord is om op deze manier te extrapoleren, maar als de gegevens kloppen, zou Dittmar zijn maatvoering zorgvuldig hebben uitgekiend: maat 2 voor damesvoetjes en de schattige maat 1 voor de hele kleintjes. Schaatsjes met een kleiner voetblad dan 16 cm kom je niet vaak tegen.

Opmerking van Wim Molenveld:

Het verschil tussen de maten 1 en 2 zal kleiner zijn dan het verschil tussen 2 en 3, enzovoorts, omdat alles in verhouding zal zijn tot de grootte van de schaatsen.

Technisch was het wel mogelijk om één paar te maken voor alle maten, maar dan is het voor een klein kind niet mogelijk om met zulke grote dingen aan de voeten te schaatsen.

Collectie Teun Sluis in Historisch Schaatsmuseum in Hoorn

Hedman Bijlsma

Op zaterdag 28 september jl. waren we op de kunstijsbaan De Westfries in Hoorn getuige van de opening van het Historisch Schaatsmuseum. Via een eeuwigdurende bruikleenovereenkomst heeft de fraaie collectie oude schaatsen, sleeën, slijpstenen, etc. etc. van ons medelid Teun Sluis uit Venhuizen haar definitieve bestemming gevonden op een drietal plaatsen binnen het kunstijsbaancomplex.

Tijdens een korte ontvangst in het genodigdenrestaurant schetste voorzitter Toon Steltenpool van de Stichting Kunstijsbaan West-Friesland vooraf de lange totstandkomingsroute. Al in 2003 – in Hindeloopen! – benaderde Teun Sluis de onvermoeibare ijveraar voor een kunstijsbaan in West-Friesland met de vraag of die een bestemming wist voor zijn verzameling. Van meet af aan was Toon Steltenpool enthousiast, maar voor zijn idee om een heus museum te integreren in het toen nog slechts op papier staande ijsbaanplan kreeg hij de handen niet op elkaar. Wel kreeg hij uiteindelijk medewerking van de Gemeente Hoorn die enkele vitrines ter beschikking stelde, die vanaf de opening van de kunstijsbaan (op 26 september 2006) bij de ingang werden geplaatst. Daarin werd een deel van de verzameling ondergebracht.

“Voor mij was wel duidelijk dat het museum nog niet af was”, vertelde Steltenpool zijn gehoor. Een financiële bijdrage uit het Coöperatieve Dividendfonds van de Rabobank in 2009 zorgde voor een impuls in de plannenmakerij. Daarbij benadrukte de voorzitter vooral de uiterst plezierige contacten die op enig moment ontstonden met schoolleiding en leerlingen van het Tabor College in Hoorn. De mensen van de VMBO-locatie d’Ampte werkten in projectvorm mee aan de totstandkoming van vitrines en kasten.

“Intussen werd Teun Sluis ouder en ouder, maar als Stichting zijn we heel trots dat we na een lange weg dit punt hebben bereikt”, zo beklemtoonde Toon Steltenpool. Al brainstormend

Teun Sluis bij een van de vitrines op het middenterrein.

ontstond een formule, waarbij – aldus de spreker – “deel 1 nog steeds is te vinden in de vitrines bij de ingang, deel 2 van de verzameling is ondergebracht in het publieksrestaurant op de begane vloer en deel 3 een heel speciale plaats heeft gekregen op het middenterrein van de 400-meterbaan”. Via een wandeling door de tunnel was het gezelschap na de openingstoespraak op dat middenterrein getuige van de officiële handeling. Teun Sluis en Toon Steltenpool onthulden een informatiebord met aan de ene kant gegevens over Teun Sluis en zijn collectie en aan de andere kant historische gegevens over het schaatsen in Nederland. Vanzelfsprekend werden na afloop de mensen die zich hadden ingespannen voor de totstandkoming van het fraaie geheel bedankt en in de bloemen gezet.

Toon en Teun

Deel 3 van het Historisch Schaatsmuseum op het middenterrein.

Tussen de bedrijven door keken wij met een af en toe glunderende Teun Sluis terug op zijn verzamelaarsbestaan. Ooit begon het allemaal bij de kassa van de ijsbaan in zijn woonplaats Venhuizen. Daar zag het bestuurslid Sluis in 1970 mensen in een moderne outfit naar de baan gaan, voorzien van even moderne schaat-

sen. Maar plotsklaps viel zijn oog op een oudere man in manchester werkkleding die houten schaatsen bij zich had. Daar op die plaats en op dat moment dacht Teun Sluis bij zichzelf: *‘Waar zijn die houten schaatsen allemaal gebleven?’* In 1975 ontmoette ik diezelfde Teun Sluis op een van de allereerste bijeenkomsten van De Pool-

ster in het Overijsselse Hasselt met in mijn ogen een al heel indrukwekkende collectie oude schaatsen. Weer bijna 40 jaar later kreeg die later veel groter geworden verzameling een plekje op een verrassende plaats. Een kunstijsbaan met een Historisch Schaatsmuseum: de droom van Teun Sluis én van Toon Steltenpool werd toch nog werkelijk-

De Sinterklaasslee uit 1800

heid ...

Posten en Stempels (19)

Caroline van Staaveren

Er zijn weer een paar nieuwe uitgaven. Uit Guiné-Bissau, een velletje met onder andere shorttrack en kunstschaatsen. **Mozambique** heeft een vrij eenvoudig velletje uitgegeven, met een gestileerde schaatser.

Deze keer ook een bericht over een zegel waar juist niet iets met schaatsen op staat. In Rusland is een prachtig velletje uitgegeven, met daarop de stadions voor diverse sporten. Helaas is daar de Adler-arena in Sochi niet bij. Het is dan ook een mobiel stadion, wat het mogelijk maakt om het te ontmantelen en te verplaatsen naar een andere plek. Benieuwd wat deze nieuwe plek wordt voor de Olympic Oval. Want als je eens terug in de historie kijkt, hebben Olympische schaatsbanen niet de statuur van Olympische stadions. En bovendien erg veel moeite om het hoofd boven water te houden. Jammer. Terug

naar wel goed nieuws voor het schaatsen.

Het allermooiste is wat mij betreft de uitgave van een velletje dat op het eerste gezicht niets met schaatsen te maken heeft. Het gaat om de **inhuldigingszegel** van onze koning. Op het velletje is namelijk helemaal rechts het draaginsigne van de Elfstedentocht zichtbaar. Wat een mooie gelegenheid om dat te tonen. Het velletje is uitgegeven op 21 mei 2013.

Ik kijk ook uit naar de Nederlandse **decemberzegels**, die zijn ontworpen door Sieb Postuma. Het is een vrolijk landschap volgens een, zoals de tekenaar het verwoordt, oer-Hollands ontwerp. De zegels zijn op 19 november uitgegeven.

Kerstcryptogram I de Kerstman

Horizontaal

1. Poolsterlid met liefde voor leer
3. Herinnering aan stedentrip
4. Dit speelgoed gaat stapsgewijs over sneeuw en ijs
5. Boeketje onder nul
6. Deze schaats bewoont vaak een wak
7. In de werkplaats van de onderwijzer worden plannetjes bedacht waar de vonken vanaf vliegen

Verticaal

2. Deze hooggeschoeide hoofdstedelingen binden ze onder op de Moldau

Hint

Zijn de omschrijvingen wat al te cryptisch?
Blader eens door *Kouwe Drukke* 46, 47 en 48 ...

Uiterste inleverdatum

Stuur de zeven antwoorden vóór 1 maart 2014 per brief of e-mail naar de redactie.

Prijs

De winnaar (eventueel na loting) ontvangt een cadeaubon ter waarde van € 15 voor de eerstvolgende Poolsterveiling.

Laten we elkaar verrassen!

Herhaalde oproep voor de wintercanon

Op de aankondiging van de wintercanon in het jubileumnummer werd gelukkig razendsnel gereageerd door enkele enthousiastelingen. Anderen deden toezeggingen of kwamen met vragen. Maar om nou te spreken van een massale bijdrage, nee. Nog niet.

In aanvulling op de opzet van de canon op bladzijde 42 van de vorige *Kouwe Drukke*, tippen we hier graag nog een aantal puntjes aan.

Jaartal

Een item in een canon is altijd gekoppeld aan een jaartal of periode-aanduiding. Bijvoorbeeld: 1511 – Sneeuwpoppen in Brussel, vroege sneeuwsculpturen en hun sociale betekenis.

Thema

Een item of thema in een canon kan onder andere een persoon, object, gebeurtenis, boek, kunstwerk of natuurverschijnsel zijn. Om dicht bij ons voorbeeld te blijven, zou het thema dus ook kunnen zijn:

1511 – Streng sneeuwwinter; of:

1511 - Dwonder van claren yse en snee, het unieke boek van Jan Smeken uit dat jaar; of:

1511 – Sneeuwbalgevecht, de oudst bekende afbeelding uit de lage landen.

De redactie kan in overleg met de inzenders verschillende invalshoeken eventueel bundelen tot één thema.

Toelichting

Natuurlijk kan een thema niet zomaar uit de lucht komen vallen. Er hoort een begeleidende tekst bij, waarin je uitlegt waarom het item in de canon thuishoort, aangevuld met enige achtergrondinformatie.

Stappenplan

Het is verstandig om je thema in twee stappen aan te leveren. **Uiterlijk 14 januari** geef je je item(s) door aan de redactie met een korte argumentatie. Als je voordracht wordt geselecteerd, zal de redactie je benaderen met het verzoek om de begeleidende tekst en illustraties

December (detail)
Vlaams getijdenboek, circa 1510
Objectnr. W.425.12R
The Walters Art Museum, Baltimore, V.S.

toe te sturen. Wij redigeren vervolgens je bijdrage en leggen die ter goedkeuring aan je voor.

Lengte van de tekst

Voor elk van de vijftig thema's in de canon reserveren we één bladzijde in het jubileumnummer. Het gaat altijd om een combinatie van tekst en afbeeldingen, globaal in deze verhoudingen:
 $\frac{3}{4}$ pagina afbeeldingen + ongeveer 100 woorden
 $\frac{1}{2}$ pagina afbeeldingen + ongeveer 250 woorden
 $\frac{1}{4}$ pagina afbeeldingen + ongeveer 400 woorden

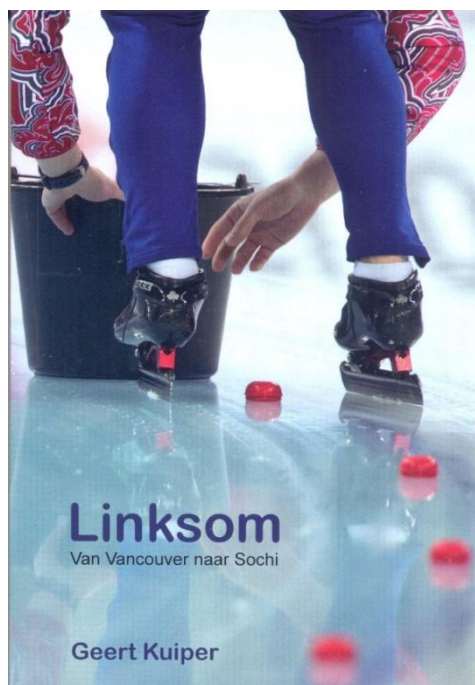
Illustraties

Een toepasselijke afbeelding zegt meer dan duizend woorden. Je vindt ze massaal op internet, maar misschien ook wel in je eigen of andermans verzameling. De redactie zal je indien nodig ondersteunen bij het vinden van goede illustraties. Als er beeldrechten rusten op een afbeelding zal de redactie het betreffende instituut om toestemming vragen. Eventuele kosten zijn voor rekening van De Poolster, zolang het budget dat toestaat uiteraard.

Origineel

We willen een prachtig jubileumnummer met verrassende items. Of op zijn minst: verrassende nieuwe inzichten. Laatste voorbeeld: Jaap Eden is een uitgemolken onderwerp. Maar het sigarenbandje met zijn afbeelding zullen we zeker plaatsen ... Laten we elkaar verrassen!

Boek en Zopie | Martin van der Bij

Linksom – Geert Kuiper

Geert Kuiper blijkt behalve een goede trainer ook een goede verteller te zijn. Hij schreef in de afgelopen jaren vele columns in *De Volkskrant* en op diverse websites. Zijn stijl wordt omschreven als een 'cocktail van nostalgie, historisch besef, schaatsromantiek en een lach.'

Een deel van zijn columns is gebundeld en nu in boekvorm uitgebracht.

Paperback, 251 pag.

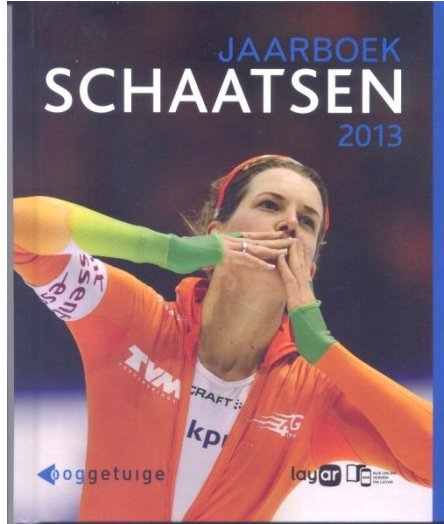
Te bestellen via: geert_kuiper@hotmail.com.

Prijs € 18

Jaarboek schaatsen 2013

Een chronologisch foto-overzicht van het afgelopen schaatsseizoen, met bij elke foto een kort onderschrift. Er wordt aandacht besteed aan vooral de langebaansuccessen, maar ook de disciplines marathon, shorttrack en *inline skaten* krijgen de nodige aandacht. De aandacht is echter beperkt gebleven tot Nederlandse successen. De titel suggereert dat het de eerste van een reeks zal zijn. De toekomst zal leren of er ook een Jaarboek schaatsen 2014 komt. Bij zo'n

boek waarbij het om de foto's gaat, had ik liever een groter formaat gezien en een glossy papier kwaliteit. Dat ontbreekt aan dit boek, waardoor de inhoud een jaren 70-80 uitstraling krijgt. Te bestellen via o.a. www.KNSB.nl. Prijs € 24,95 (incl. verzendkosten)

Hardrijders in Workum, 6 januari 1823 – Ron Couwenhoven

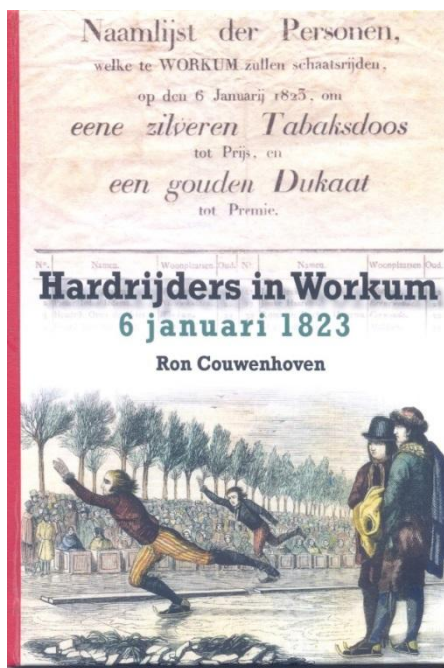
Volgens onderzoek van Couwenhoven is dit de eerste wedstrijd ooit waarbij werd gestreden om geldprijzen.

Bovendien was van deze wedstrijd de volledige startlijst bewaard gebleven. Dit was aanleiding om te onderzoeken wat

voor mensen destijds aan dergelijke hardrijderijen deelnamen. Van alle deelnemende mannen werd, vaak genealogische, informatie verzameld. Helaas is echter niet bekend wie de wedstrijd won ...

Hardcover, 106 pagina's, o.a. te bestellen via www.Sportmediashop.nl.

Prijs € 17,95

125 jaar IJs- en volksvermaak – Freek Koorn en Hans Stammes

In Nieuwe Niedorp wordt al 125 jaar in clubverband geschaatst. Bij het 100-jarig jubileum was al een boekje uitgegeven, en nu, 25 jaar later, dus weer. In Nieuwe Niedorp wordt al 125 jaar in clubverband geschaatst. Bij het 100 jarig jubileum was al een boekje

uitgegeven, en nu, 25 jaar later dus weer. Deze nieuwe uitgave begint waar de vorige uitgave eindigde, in 1986. De laatste 25 jaar worden uitgebreid besproken. Het ziet er keurig uit met diverse afbeeldingen en foto's.

Wie niet in het bezit is van de editie van 25 jaar geleden hoeft hier niet meer naar op zoek. Het

Schaatsen is emotie — In de loop van het seizoen

2012-2013 ondernamen schaatsers spontaan talrijke acties voor het behoud van Duosport en de Skeeve Skaes, die volstrekt uniek zijn voor schaatsland Nederland. In 'Schaatsen is emotie' willen wij vooral deze positieve zaken nog een keer voor het voetlicht brengen. Laten zien wat je met inventiviteit en wilskracht samen teweeg kan brengen.

Verschijnt 28 november!

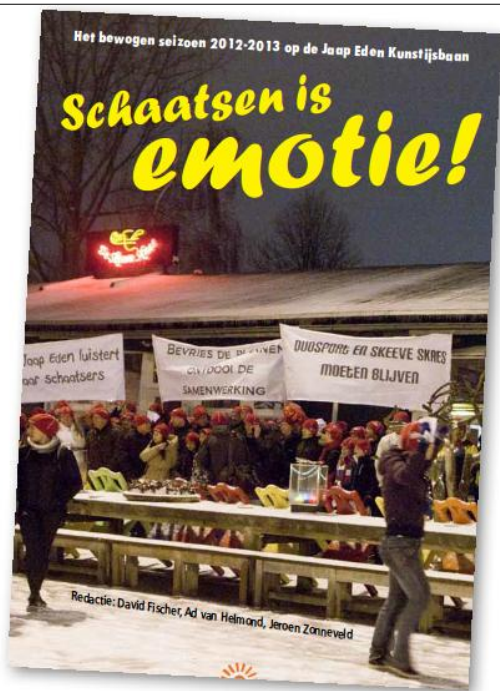
Koop het nu: € 10,-

(na 28 november: € 15,-)

Maak € 10,- per exemplaar incl. eventuele verzendkosten over op **NL21 TRIO 0254 7806 36** t.n.v.

Sunfield media, Amsterdam, o.v.v. Schaatsen is emotie, aantal exemplaren, afhalen of per post. Bestelde boeken zijn af te halen in café-restaurant de Skeeve Skaes op de Jaap Edenbaan, of per post te ontvangen (verzendkosten € 3,50 per boek).

www.schaatsenisemotie.nl

volledige boek van het 100-jarig jubileum, inclusief illustraties is overgenomen en geactualiseerd. De zwart-wit inhoud is nu *full color* geworden. Als de tekst toen goed was, waarom zou je die dan nu veranderen, moet men gedacht hebben.

Het boek is te bestellen door €15,- over te maken op rekeningnummer 34.49.50.212 t.n.v. IJs- en Volksvermaak onder vermelding van "Boek 125 jaar IJ en V" en je adres.

Schaatsseizoen 2012-2013 – H. Bijlsma, A. van Erk, N. Terwindt en K. Verbeek

Al 41 jaar kunnen we op dit jaarboek rekenen. De kwaliteit is als vanouds, niets op aan te merken. Ik kan niets bedenken of het staat er in. Elk jaar weer een knap staaltje werk van deze mannen, die nu dus nog maar met z'n vieren zijn.

Full color, 416 pagina's. Te bestellen via o.a. www.KNSB.nl.

Prijs € 21

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting “De Poolster”, verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar. Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Wim van Herk ☎ 0180-663092; ✉ administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad; ✉ redactie@stichtingdepoolster.nl

Redactieleden Kouwe Drukke

■ Matthy van Klaveren	☎ 0251-241492	✉ matthy.klaveren@online.nl
■ Theodoor van der Kooi	☎ 030-6046362	✉ theodoorvanderkooi@12move.nl
■ Niko Mulder	☎ 0320-251663	✉ n.mulder@hccnet.nl

Druk

Drukkerij Jubels bv, Amsterdam

Bestuursleden Stichting “De Poolster”

■ Huub Snoep (<i>voorzitter</i>)	☎ 0252-688699	✉ voorzitter@stichtingdepoolster.nl
■ Maarten Dijkstra (<i>secretariaat, ledenadministratie en website</i>)	☎ 072-5610916	✉ secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Doortjes 9, 1861 VH Bergen (NH)		
■ Wim van Herk (<i>penningmeester</i>)	☎ 0180-663092	✉ administratie@stichtingdepoolster.nl
■ Alex Kampinga	☎ 0598-398002	✉ veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl
(<i>contactpersoon veilingen</i>)		

Website Stichting “De Poolster”

<http://www.verzamelkringdepoolster.nl>

Lidmaatschap

Het lidmaatschapsgeld dient eens per jaar rond 1 juli te worden betaald. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 25,- over te maken op rekeningnummer NL55INGB0004324260 t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2013-2014. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl

Kopij

Voor het jubileumnummer van Kouwe Drukke, nummer 50, april 2014, moeten de thema's uiterlijk 14 januari 2014 binnen zijn. Daarna zullen 50 thema's worden geselecteerd en zal de inzender gevraagd worden de tekst met afbeeldingen aan te leveren. In de oproep op pagina 44 staan de richtlijnen aangegeven voor het artikel.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

Heilige ure! Als de torenklok ons den
twaalfden slag doet hooren, herdenken wij 't
verleden en danken wij den Gooer alles goeds,
die ons tot heden gespaard heeft, met die ons
lief waren.

O, wat al heilwenschen ruischen ons tegen!
Komt, laten wij God en onze naasten wat meer
liefhebben en — ons voornemen niets te doen,
wat ziel en lichaam schade kan toebrengen.

God schenke U allen een gezegend Nieuwjaar met die U lief zijn.